

"חוקים לחידותם"
הלכות בנידוד אב זאב (ה)

לב שזמע

שיעורי הרה"ג
רבי שמעי' לעזו שליט"א
דומ"ץ קהל ישב לב דסאטמאר
לונדון

על פרשת השבוע

פרשת וארא

ניתן לשמוע השיעורים ב'קול הלשון'

020 81917000

[ex3,1.11.1]

שגיאות מי יבין - אי אפשר לבר בלא תבן
בבקשה, המוצא שגיאה כלשהוא יואיל להודיע למו"ל למען יתוקן אי"ה

להערות והארות ולקבלת הגליון

יש לשלוח לאימעל: levshomeya@gmail.com

לעילוי נשמת

הרה"ח מקים עולה של תורה

ר' ישעי' זאב בן הרה"ח ר' ישראל ישכר זלה"ה

גלב"ע י"ב תשרי תשע"ז

ת. נ. צ. ב. ה.

עורך: יצחק אייכלר

052-7121811

סדר ועימוד: א. י. גרינוואלד

054-8494370

תוכן הענינים

ה מפי עליון לא תצא הרעות

☆ מדת הקב"ה חסד ורחמים ואין מתיחס אליו מדת הרע ☆ קשה לפניו ית' להביא רע ועונש אפילו לאומות העולם וכל שכן נגד זרע ישראל ☆ הגבורות והדינים הם רק מצד המקבלים ☆ המכות שהיו רעה למצריים מהם גופא צמח טובות לישראל ☆ אין דבר רע יורד מן השמים ☆ האמונה בטוב ה' - תכלית ירידת האדם לעולם ☆ במתן תורה הכירו בני ישראל כי ה' הוא האלקים והכל לטובה מצד מדת הרחמים ☆ כשמאמין שהכל לטובה יזכה שימתקו הדינים מעליו ☆ כפי בטחון האדם בו ית' - כן יש לו מובטח באמת ☆ תכלית הנסיון - התחזקות באמונה

הקב"ה מתגלה אל הרוצים ומשתוקקים אליו

☆ וארא אל האבות - אל הרוצים שיתראה אליהם ☆ הקב"ה מתגלה למתנדבים עצמם אליו - הגם שעדיין אינם עובדים אותו בפועל ☆ כאשר תהיה התעוררות וחשק לדעת את ה' - תבוא הגאולה ☆ המשתוקק לעלות במעלות הקדושה - מובטח שלא יראה פני גהינום ☆ עיקר המצות ומעשים טובים - הרצון והתשוקה לעשותם ☆ החשק והתשוקה התמידית לעבוד את השי"ת - סימן שהעבודה רצויה לפניו ית'

כ ישועת הגאולה תלויה באמונה

☆ ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים ☆ גדולה אמנה ☆ בזכות האמונה נגאלו ובזכותה עתידין להיגאל ☆ בזכות האמונה 'בלילות' בזמן הגלות - נזכה 'להגיד בבוקר חסדך' בעת הגאולה ☆ בלא שתקבע האמונה בלב תחילה - אי אפשר להמשיך ישועה ☆ הסומך גאולה לתפילה של ערבית ☆ גודל כח האמונה שאפילו רשעים גמורים נגאלים בזכותה

כד שובו בנים שובבי"ם

☆ הקריאה מעוררת את הזמן ☆ על ידי 'תשובה עילאה' שהיא 'תשובה מאהבה' זוכים לכפרה ☆ על ידי תשובה מאהבה נמחק העוון מעיקרו ☆ תשובת רבים מיראה נחשבת לתשובה מאהבה ☆ יוצאי מצרים ישבו כולם באגודה אחת ☆ וירא אלקים וכו' וידע אלקים

פרשת וארא

מפי עליון לא תצא הרעות

☆ מדת הקב"ה חסד ורחמים ואין מתיחס אליו מדת הרע ☆ קשה לפניו ית' להביא רע ועונש אפילו לאומות העולם וכל שכן נגד זרע ישראל ☆ הגבורות והדינים הם רק מצד המקבלים ☆ המכות שהיו רעה למצריים מהם גופא צמח טובות לישראל ☆ אין דבר רע יורד מן השמים ☆ האמונה בטוב ה' - תכלית ירדת האדם לעולם ☆ במתן תורה הכירו בני ישראל כי ה' הוא האלקים והכל לטובה מצד מדת הרחמים ☆ כשמאמין שהכל לטובה יזכה שימתקו הדינים מעליו ☆ כפי בטחון האדם בו ית' - כן יש לו מובטח באמת ☆ תכלית הנסיון - התחזקות באמונה

הרעתה', והלא אני ה' ומדתי מדת החסד והרחמים וטוב אני לכל, וכמו שכן אמר הנביא (איכה ג לח) 'מפי עליון לא תצא הרעות' - כי אם הטובות, ומה שאמר שם 'והטוב'^א, הוא על בחינת פרט טוב אחד, שהוא להיות אדם צדיק, לא יגזור ה' דבר כן, אלא ביד כל אדם לבחור בטוב^ב. ותמצא שבכל פעם שיזכיר ה' זכרון תשלום הרע לעושי רשעה, ידקדק לומר (שמואל א' כד יג) כי 'מרשעים יצא רָשָׁע'. וכן הוא אומר (ירמיה ב ט) 'תיסרך רעתך'. (ישעיהו סד ו) 'ותמוגנו ביד עונינו', (איוב ח ד) 'וישלחם ביד פשעם'. מה שאין כן הטוב, 'ה' יתן הטוב' (תהלים פה יג), 'טוב ה' לכל' (שם קמה ט). ומעתה לו יהיה שעברה צרה על ישראל, מי יודע אם היו

מדת הקב"ה חסד ורחמים ואין מתיחס אליו מדת הרע

'וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה' (ו ג). מצינו במפרשים (עייין אוהב ישראל ריש פרשתו) שהקשו על כך שפתח הכתוב בשם אלקים המורה על גבורות ודין - 'וידבר אלקים', וסיים בשם הוי"ה שהוא כולו רחמים - 'אני ה'.'

אכן, מתוך דברי האור החיים (ד"ה עוד ירצה) למדנו תשובה על כך, וזו לשונו 'וידבר אלקים', פירוש דבר אתו משפט, ומה הוא המשפט. כי טענו טענה הנשמעת, ואמר: 'אני ה'', פירוש, איך אתה מייחס לי מדה רעה בר מינין, ותאמר אלי 'למה

א. כוונתו לסוף הפסוק 'מפי עליון לא תצא הרעות והטוב'.

ב. וכמאמר חז"ל (ברכות לג:) 'אמר ר' חנינא, הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים'.

מפי עליון לא תצא הרעות, ואף גבי אומות העולם קשה לו הרעה שמביא עליהם. לכך כשרצה להכות פרעה, אמר לו לשון 'לכה' פירוש מעצמך, שאין זה כבוד ליחס שמו על פרעה. ומזה נלמד שקשה לפניו דבר רע ועונש אפילו לאומות העולם, מכל שכן נגד זרע ישראל⁷.

הגבורות והדינים הם רק מצד המקבלים

בכדי לקרב מעט מן המעט אל שכלנו הקט, כיצד יתכן שמן השמים יורד רק טובה ואילו בעולם הזה הוא נראה רעה,

חייבין כן ועונם גרם, או לצד הקודם לתשלום גזירת העינוי, או לצד קצת מהם שלא האמינו כראוי וכדומה⁸.

קשה לפניו ית' להביא רע ועונש אפילו לאומות העולם וכל שכן נגד זרע ישראל

וראה מה שכתב הקדושת לוי (פר' תצוה ד"ה או יבואר ואתה) בזו הלשון 'דהאר"י ז"ל (ליקוטי תורה פ' שמות ד"ה ועתה לכה) כתב, לכך מצינו גבי משה שאמר לו הקב"ה (שמות ג י) 'לכה ואשלחך אל פרעה', **דהוא יתברך רק טוב ומטיב, ואינו מיחס שמו על הרעה, כי**

ג. בתורת מהר"ץ (פרשתן) מובא פירוש נוסף, מדוע התורה פתחה עם שם אלקים – מידת הדין וסיימה עם שם הוי"ה ב"ה שהוא מידת הרחמים. וזו לשונו 'וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה'. נראה לפרש הפסוק בהקדם משל, למה הדבר דומה, למלך שכעס על בנו יחידו על מעשים מכוערים שעשה, ומסרו ביד אחד משריו שיעבוד בו עבודה קשה – כדי שיוסר ויהיה לאיש. אבל השר ביודעו שהוא בן יחידו של המלך, לא התאכזר לעבוד עמו עבודת הפרך. לימים נודע להשר שהמלך יבקר אצלו, הנה בפחדו אולי יקצוף עליו המלך שלא יסרו כדבעי, מסר את בן המלך לאחד מעבדיו האכזריים והוא לא חמל עליו אלא התנהג עמו בכל חומר הדין. הנה כשעבר שם המלך ראה איך שאחד מכה ורודה את בנו במהלומות קשות ומכריחו לעבוד עבודת הפרך. מיד נתעוררו בו רחמי האב וכעס על השר שמסר את בנו בידי אכזר כזה, כי על אכזריות כזאת לא חשב המלך מתחילה. וכן הוא כאן, שמסר הקב"ה את בני ישראל להיות בגלות בארץ לא להם. והנה כשנגלה הקב"ה בשליחותו על ידי משה רבינו ע"ה לפרעה, מיד אמר 'תכבד העבודה', היינו שרצה לקיים את חומר הגלות וקושי השעבוד בכל חומר הדין, באכזריות נוראה. אז 'וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה', כלומר שגם אלקים – היינו המידת הדין, אמרה אז 'אני ה', שהיא דורשת כבר רחמים על ישראל, מפני שעל אכזריות כזאת לא חשבה מידת הדין עליהם – גם מתחילת הגזירה⁹.

ד. ואף שהרעה לא היתה מיוחסת להקב"ה, אך הטובה שהיתה בשליחותו של משה, באה בשליחותו של הקב"ה, כמובא בקדושת לוי (כללות הניסים ד"ה וזה כוונת) תוספת דברים על האמור, וזו לשונו 'וזה כוונת הפסוק 'לכה ואשלחך אל פרעה', דידוע מה שכתבו בלקוטי תורה בשם האר"י ז"ל (פ' שמות ד"ה ועתה לכה) 'לכה ואשלחך אל פרעה', כי השליחות ששלח השם יתברך את משה רבינו היה בו טובה ורעה, טובה לישראל ורעה למצרים, ומאת ה' לא תצא הרעה, להכי נגד הרעה שמגיע משליחות אמר 'לכה', כלומר לך מדעתך, ונגד הטובה שמגיע מהשליחות אמר השם יתברך על זה 'ואשלחך', אני משלח אותך, עד כאן¹⁰.

שום שינוי כלל מדבר זה לזה. ועם כל זה יתראה בכל דבר איזה שינוי מצד המקבלים. וכמו כן הוא כביכול אצל הטוב והחסד אשר השי"ת מטיב לברואיו ומשפיע לכל אחד ואחד שפעו הטוב בכל עת ורגע בלי הפסק כלל, ומכל מקום ישתנה בכל אחד ואחד לפי ערך המקבלים לטוב או כו' לפי מעשיהם^ה.

המכות שהיו רעה למצריים מהם גופא צמח טובות לישראל

ולהלן ממשיך האוהב ישראל בענין רעותיהם של המצרים מהמכות והטובות שנצמח לישראל מהם. וזו לשונו

נעתיק מה שכתב האוהב ישראל (פרשתן ד"ה ולי נראה עוד) בזו הלשון 'דהנה כתיב (איכה ג לה) 'מפי עליון לא תצא הרעות'. כי אם כל מיני טובות והברכות וחסדים - גדולים לכל הנבראים כולם, אך בבחינת המקבלים יש השתנות לפי ערך בחינת כל אחד ואחד. אצל זה הוא לטוב ואצל זה להיפך ח"ו. על דרך משל זריחת השמש שזורחת לכל העולם בשוה, ועם כל זה חלב נימס מפני חום השמש, ושעוה אדרבה נתקשה יותר מחום השמש. גם פשתן כשמכבסין אותו מתלבן מחום השמש. ושאר דברים נשחרין מחום השמש. כמו שכתוב (שיר השירים א ו) 'אל תראוני שאני שחרורת ששזפתני השמש'. והשמש מאירה לכל בשוה ואין בה

ה. מרנא החפץ חיים כתב (שם עולם, שער שמירת השבת פ"ג בהגה"ה) בזו הלשון 'וכיון שדעת האדם מועטה כל כך, אין לנו לחקור אחר הנהגתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, וצריך האדם להתהלך עמו בתמימות ולהאמין שכל מה שהוא עושה, הוא הכל לטובה, כי מפי עליון לא תצא הרעות, ואז בוודאי יזכה לראות בסוף באלו הדברים גופא, שהיא הכל רב טוב וחסד, כמו שמובא בגמ' (ברכות ס:) במעשה דרבי עקיבא".

מעשה היה בירושלים בימי קדם, בשני אברכים שהיו לומדים ב'כולל ליוצאי גאליצ'א, והיה אחד מהם רודף את חברו, ובכל עת מצוא היה מתנכל אליו בכל מיני 'חכמות' והצקות. בצד לו היה הנרדף נכנס לשפוך את צערו בפני הרה"ק רבי דוד בידערמאן מלעלוב זיע"א. בכל עת היה הרבי מנחמו וחוזר בפניו על דברי חז"ל (גיטין לו:) 'הנעלבין ואינן עולבין שומעין חרפתן ואין משיבין, עושין מאהבה ושמחין ביסורין, עליהן הכתוב אומר (שופטים ה לא) 'אוהביו כצאת השמש בגבורתו', חבי כמעט רגע, יבוא יום ותראה שהשתיקה הביאה לך רווחים גדולים ועצומים, שתוק נא וירווח לך בבוא העת.

דברים אלו היו משקיטים במעט את סערת רוחו, עד ששב הרודף למלא סאתו במנת בושות ביזיונות ורדיפות, אז אז היה הנרדף ממחר שוב אל הרה"ק מלעלוב זיע"א, והרבי הזכיר לו כבראשונה: 'הנעלבין ואינן עולבים שומעין חרפתן ואינן משיבין' וכו', וחוזר חלילה.

עברו הימים, ובנו של הנרדף הגיע לפרקו, והתחילו השדכנים לדבר בו נכבדות. אלא שבכל פעם שנתקברו הדברים לידי גמר - לקראת שתיית 'לחיים', נשמע סירוב מהצד השני, וכל זאת נזקף לזכותו של הרודף, שהיה עובד יומם ולילה להודיע לכל מאן דבעי על 'חסרונותיו' של המדובר ושל משפחתו. משכך, פקעה סבלנותו של הנרדף, ומיהר אל הרבי בזעקת 'הצילני נא'...

אך הרבי חזר ואמר לו: חז"ל אמרו 'הנעלבין ואינן עולבין שומעין חרפתן ואין משיבין...' ואוהביו כצאת השמש בגבורתו'.

והנה בתוך הזמן שטרח וחיפש שידוך טוב לבנו, הגיעה גם בתו לפרקה, ומשום כך הוסיף הרודף על עבודת הקודש שבחר בה... שכן, מעתה עליו לדבר סרה לא רק על בנו אלא אף על בתו של צדיק נעזב זה.

ביום מן הימים נפתחו שערי שמים, ונגמרו ב' השידוכים בכי טוב – בשידוך אשר היה נהוג בעיה"ק ירושלים ושמו נקרא 'א' בייט' (מלשון 'חליפין', שב' משפחות משתדכים פעמיים כאחד, זה נותן בן ובת וזה נותן בן ובת), והיו עיני הרודף רואות וכלות, ואין לאל ידו להושיע את עצמו מרשעותו.

משהתקרבו מועדי ב' החתונות, ראה הנרדף כי אין הפרוטה מצויה לצרכיו היום-יומיים, ועל אחת כמה וכמה לצרכי נישואים כפולים. בדלית ברירה שם פעמי ליער הבירה ויען (ווינא), לפקוד את ביתו של 'משה הגביר' אשר היה ידוע כאיש חסד נדיב לב, אולי יחוס עם עני ואביון. מיד בהגיעו לווען מיהר לבית הגביר, שם נודע לו שאינו 'בן יחיד', וקבעו לו שביום פלוני 'יזכה' להיכנס לחלות את פני הגביר.

בלית ברירה שכר הלה חדר ב'האטעל' שבאותה העיר, עד שהגיע זמנו להתקבל אצל העשיר. בהגיע זמנו אסף את מטלטליו בדרכו לעזוב את האטעל, שהרי מה לו לחפש ברחובות וויען לאחר שיתקבל אצל 'משה הגביר', ואז התהפך מזלו לטובה וברכה. כיון שבדרכו נכנס לבית הכסא ומצא שם 'אוצר' – ארנק מלא וגדוש במטבעות לרוב. על אתר חישב בדעתו, שמצד הדין מותר לו לקחת המעות, שהרי רוב הנמצאים שם הינם גויים ו'אבידת עכו"ם מותר' (ה"מ ס' רס"ו סעי' א), אך מאידך, אוי לו ואוי לנפשו אם ייתפס בכך. משום כך נטל את המטבעות ועירבן יחד עם הפרוטות המועטות שהיו ברשותו עד עתה, ואת הארנק של ה'גוי' זרק לתוככי בית הכסא, ומיהר להימלט על נפשו פן יתעורר 'בעל האבדה' לחזר אחר אבדתו.

אך את אשר יגור בא לו, כי ברצותו לצאת מהאטעל, כבר היה הבניין מוקף בשוטרים רבים שבאו לחפש אחר ה'גנב', שגנב את הארנק משר גדול ששהה שם ביום הקודם. 'פקודה' ניתנה מראש השוטרים שעל כל הנמצאים להישאר איש איש בחדרו, והשוטרים יחפשו בכל החדרים עד שימצאו את הגנב. בדלית ברירה חזר היהודי לחדרו כשהוא חרד לקראת הבאות.

כאשר הגיעו השוטרים אל חדרו של היהודי פשפשו ומצאו בכליו סכום אדיר, הדומה כמעט לסכום האבדה (כי לא היה הסכום שווה לסכום האבדה, שהרי כמה פרוטות הוסיף משלו, וגם את ה'ארנק' לא מצאו), מיד חשדו בו שהוא הוא ה'גנב', שהרי מניין לעני כמותו סכום גדול כל כך (באותה העת, מעשה כזה היה כרוך בסכנת מוות מצד השלטונות). אולם כאשר שמע היהודי את דבריהם, נענה ואמר בבירור: 'איני יודע מדוע נטפלתם אלי – הרי אני מנהל עסקים גדולים כולל גאליציא שבארץ ישראל, ואלפי אלפים דינרי זהב וכסף עוברים תחת ידי בעסקאות שונות, ואין סכום כזה בגדר חידוש אצלי כלל'.

השוטרים שעמדו מסביבו לא ידעו מה לעשות בדינו, שכן לא ידעו מה הוא סח – מהו 'כולל' ומהו 'גאליציא', ואי אילו עסקים נערכים שם. מכיוון שכן, הם החזיקו אותו במעצר, ובינתיים שלחו על ידי הקאנסול שלהם בארץ ישראל, שיברר ב'כולל גאליציא' אודות זה האיש ומה מעשיו. בהגיע ה'שליח' אל הכולל, אָיְנָה ה' ופגש במידוענו הרודף, וישאלהו האיש: האם הנך

והאוצרות הצפונים והגנוזים, וכל מיני כלים היקרים וחשובים, ואחר כך בעת צאתם ממצרים הוכרחו להשאילם ולא יכלו להעלימם מהם (שמו"ר יד). וכן מסתמא היו כל המכות בעצמם טובות לישראל. ונמצא הגם שמאתו יתברך לא תצא כי אם טוב, עם כל זה נתהפך הדבר לרע לפרעה ולהמצריים. והוא באמת פלא גדול שדבר אחד יהיה טוב לזה ורע לזה¹.

אין דבר רע יורד מן השמים

יסוד כל הדברים האמורים, המה דברי המדרש רבה (פר' וירא נא ג) בזו הלשון 'אמר ר' חנינא, אין דבר רע יורד מלמעלה'. ובמדרש שמואל (אבות פ"ד אות יב) מביא

'והנה השי"ת פקד וצוה למשה ואהרן לגלות ולפרסם אלקותו יתברך לפרעה ולמצרים, ולהודיעם אשר הוא עיקרא ושרשא דכל עלמין, והוא הזן ומחיה את כולם, ומבלעדי שפעו וחיותו - כאפס ותוהו נחשבו. ובאמת דרכו להיטיב לכל ברואי עולם, ומה גם לכנסת ישראל עם קרובו וסגולתו. ורצונו להוציאם ממצרים ביד חזקה. גם להכות פרעה וְעַמּוֹ בַמּוֹת גְּדוּלוֹת וּנְפִלָאִים וְאוֹתוֹן הַמּוֹת בַּעֲצָמָם יְהִיו טוֹבוֹת לְיִשְׂרָאֵל, חוץ טוֹבוֹת הַחִירוֹת מִשִּׁיעֲבוֹד לְגֹאֲלוֹהָ. וְכִמּוֹ שִׁמְצִינוּ בְּדַבְרֵי חֲז"ל (שמו"ר ט), כִּי מִמּוֹת דָּם נִתְעַשְׂרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי הַמְצַרִּיִּים קִנּוּ מֵהֶם מִיָּם לַשָּׁתוֹת. גַּם מִכֵּת חוֹשֶׁךְ הָיָה טוֹבָה גְּדוּלָה לְיִשְׂרָאֵל כִּי אִזּוּ חִפְּשׂוּ כָּל הַמְטַמּוֹנִים שֶׁל הַמְצַרִּיִּים

מכיר את פלוני ומה מעשיו. שאלו הרודף: מי שלחך הנה. ויען השליח: מעיר הבירה וויען נשלחתי לברר אודותיו.

הבין הרודף, שכנראה מפרסם הלה את עצמו בפני הגבירים הנדיבים כעני מרוד וחסר כל, ומשום כך הם שלחו לברר אם דבריו נכונים ומצבו גרוע כל כך, או שמא רמאי הוא. החליט הרודף לגמור אתו את החשבון, והחל לדבר גדולות ונפלאות: תדע לך שיהודי זה מהסוחרים הכי גדולים כאן בכלל, משופע הוא במעות ועשירות לרוב... כשמוע השליח את דבריו שלח את ה'ידיעות' לווען, שם שחררו את היהודי עם האוצר הגדול בידו, וליהודים היתה אורה.

משחזר הנרדף לביתו שבעיה"ק ירושלים תובב"א, מיהר לעלות להיכל הכולל, וערך שם מסיבת 'לחיים' בנדיבות והרחבה, שם נשא את דברו וגולל את כל חסדי המקום עמו, והפטיר ואמר: 'יודע הנני בבירור שאחד מבני הכולל הצילני ממוות לחיים, ואף העלה אותי מבירא עמיקתא לאיגרא רמא בעשירות מופלגת, ועל כך הנני מודה לו בכל לבי.

והנה, מלבד מה שלמדים ממעשה זה על שכרו של השומע חרפתו ואינו משיב, בעיקר למדנו ממעשה זה על גילוי הטובה שצמחה לו מהרעה דייקא, שרק על ידי אותו 'רודף' שהתכוון להרע לו, זכה והתקיים בו הפסוק (תהלים קיג ז) 'מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון, להושיבי עם נדיבים'.

ו. מסופר, שפעם אחת לימד הגאון רבי דוב בעריש מייזליש זצוק"ל אב"ד ווארשא לתלמידיו את המשנה (אבות פ"ט מ"ה) 'חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה', והסביר להם את הדברים בטוב טעם ודעת, לא עבר זמן רב והגיע אליו 'טלגרם' בהול שבאחד מעסקיו

וביאור הענין הוא רק אמונה אמיתית ביוצר בראשית, דהיינו שהבריאה יש מאין, הנקראת ראשית חכמה, והיא חכמתו שאינה מושגת לשום נברא. הבריאה הזאת היא בכל עת ורגע שמתהוים כל הברואים יש מאין מחכמתו ית' המחיה את הכל. וכשיתבונן האדם בעומק הבנתו ויצייר בדעתו הווייתו מאין בכל רגע ורגע ממש, האיך יעלה על דעתו כי רע לו או שום יסורים מבני חיי ומזוני או שארי יסורין בעולם, הרי האיך' שהיא חכמתו יתברך, הוא מקור החיים והטוב והעונג, והוא העדן שלמעלה מעולם הבא, רק מפני שאינו מושג, לכן נדמה לו רע או יסורים, אבל באמת אין רע יורד מלמעלה והכל טוב, רק שאינו מושג לגודלו ורב טובו.

בשם הרב ר' ישראל בזו הלשון 'כי הטוב המגיע לאדם הוא מאתו יתברך, והרעות המגיעות לאדם הם מהאדם לא מהשי"ת, כי אין דבר רע יורד מן השמים, אבל האדם הוא המסבב שירד, וכן תקנו רבותינו ז"ל בתפלה 'אתה בחרתנו, ותתן לנו' כלומר שכל הטובות הבאות לנו הם מאתו יתברך, וכשנזכיר הרעות הבאות לנו נאמר כי הם בסבתנו כמו 'ומפני חטאינו גלינו מארצנו'!

האמונה בטוב ה' - תכלית ירידת האדם לעולם

ובתניא (איגרת הקודש פרק יא) האריך בזה והעמיד את מעלת עבודת האמונה בהשי"ת שהוא מקור החיים הטוב, שזהו תכלית בריאת האדם, וזו לשונו

הגדולים נחל הפסד גדול [כידוע שהיה עשיר גדול], בעת הבשורה ראו עליו תלמידיו שאזל סומקא ואתי חיוורא, והיה קשה לו מאד לקבל את הבשורה המרה. שאלו אותו תלמידיו, הרי למדנו עתה שחייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה, השיב להם רבי בעריש 'אכן, חז"ל אמרו בלשון 'חייב' אדם ולא 'צריך' אדם, כי בזה נשאר האדם תמיד חייב... כלומר שמדריגה כזאת אינה באה אל האדם בנקל כלל וכלל, מפני שכשמתרחש דבר כזה בפועל קשה לקבלו, ולכן מבקשים אנו מהשי"ת שלא יביאנו לידי ניסיונות כאלו וכיו"ב כלל.

ז. מענין לענין באותו ענין, נעתיק את דברי התולדות יעקב יוסף (פר' בא), שכתב אימתי 'נקמה' הוא דבר טוב ובא ממידת הרחמנות. וזו לשונו 'ונראה לי, דשמעתי ממורי פירוש הפסוק (תהלים צד א) 'א-ל נקמות ה', א-ל נקמות הופיע', על פי משל לאיש כפר אחד שמרד במלך - שהכה ורגם איקונין של מלך, או כיוצא בזה. ומיד עשה המלך אותו לראש, והעלהו ממדריגה למדריגה - עד שנעשה משנה למלך. וכל מה שהטיב המלך עמו יותר והביאו ליותר מדריגה, וראה יותר כבוד המלך ומשרתיו והנהגותיו, היה יותר צער לזה שהיה בן כפר, בזכרו שמרד נגד המלך הגדול הרחמן הזה, ומה שהיה ראוי לעונש - הוא מטיב עמו יותר. והמלך עשה בכוונה מכוונת, שאם היה ממיתו היה צער לפי שעה ותו לא, מה שאין כן בדרך הנ"ל מצטער כל ימיו ומוסיף תמיד. כשעלה ליותר גדולה, מוסיף יותר צער על צערו, איך מלאו לבו למרוד עיני כבודו. וז"ש 'אל נקמות ה', רוצה לומר, שנקמות השי"ת הוא על ידי מדת הרחמים, שלא כמלך בשר ודם. והוא כי 'א-ל נקמות הופיע', רוצה לומר, שהנקמה הוא במה שהופיע לו מגדולתו. ובראותו גדולת המלך, ובזכרו שמרד נגד מלך זה, אין לך צער גדול מזה, ודברי פי חכם חן'.

בפרטי פרטיותיהם שלא מסטרא אחרא, כי מ'מה' מצעדי גבר כוננו' (תהלים לו כג), ו'אין מלה [בלשוני הן ה' ידעת]' כו' (תהלים קלט ד), ואם כן הכל טוב בתכלית רק שאינו מושג, ובאמונה זו באמת נעשה הכל טוב גם בגלוי, שבאמונה זו שמאמין שהרע הנדמה בגלוי כל חיותו הוא מטוב העליון שהיא חכמתו יתברך שאינה מושגת, והיא העדן שלמעלה מעולם הבא, הרי באמונה זו נכלל ומתעלה באמת הרע המדומה בטוב העליון הגנוז¹¹.

במתן תורה הכירו בני ישראל כי ה' הוא האלקים והכל לטובה מצד מדת הרחמים

ובכתב סופר (דברים ה ו) מצינו בענין זה רעיון מופלא ומתוק מדבש ונופת

וזהו עיקר האמונה שבשבילה נברא האדם, להאמין דלית אתר פנוי מיניה, ובאור פני מלך חיים, ועל כן 'עוז וחדוה במקומו' (דברי הימים א' טז כז), הואיל והוא רק טוב כל היום. ועל כן ראשית הכל, שישמח האדם ויגל בכל עת ושעה ויחיה ממש באמונתו בה' המחיה ומטיב עמו בכל רגע, ומי שמתעצב ומתאונן, מראה בעצמו שיש לו מעט רע ויסורין וחסר לו איזה טובה, והרי זה ככופר ח"ו. ועל כן הרחיקו מדת העצבות במאד חכמי האמת. אבל המאמין לא יחוש משום יסורין בעולם, ובכל עניני העולם, הן ולא שווין אצלו בהשוואה אמיתית וכו'.

ויאמין שבאמת הוא חי בהם, וכל צרכיו וכל עניניו משתלשלים באמת

ח. מעשה מופלא היה עם הרמב"ן ותלמידו (הובא בילקוט מעם לועז, שופטים עמ' פא, בשם ספר קבלת שבת מהרה"ק ר' שלמה יאנאווסקי זצ"ל ד"ה ועתה עמ' 50), וזו לשונו 'תלמיד של הרמב"ן חלה, ובא אליו הרמב"ן לבקרו וראה שהולך לבית עולמו, ואמר לו: שמע נא את אשר אצווך, הנה למעלה יש היכל עליון ושמה כסאות למשפט ושם גם השכינה בעדתם, והא לך קמיע ממני ושם נתנה לשומר הפתח ויפתחו לך כל השערים עד אשר תגיע להיכל העליון הלז ושם תשאל את פני הקב"ה כמה שאלות עצומות לי על כל הנהגותיו עם עמו בית ישראל, ואת השאלות נתן לו בכתב, ולאחר מותו יבא אליו להגיד לו מה השיבו לו שם. התלמיד נפטר לעולמו, ויהי היום והרמב"ן היה יושב ולומד אצל החלון, והנה נפתח החלון ותלמידו עומד אצלו, ויאמר התלמיד: דע לך מורי ורבי בכל מקום שראו את הפתקא משמך, פתחו לפני כמה שערים ונתנו לי מקום לעלות מעלה מעלה עד ההיכל הנ"ל. וכאשר רציתי לשאול את הקושיות שהכין לי רבי ומורי מיד ראיתי כי אין קושיא כלל וכלל. בעולם הזה, שהוא עלמא דשיקרא יעלה על דעת האדם שיש לו כמה קושיות על הקב"ה, אבל בעולם האמת שהיא עלמא דקשוט, שם רואה שהכל בצדק ובמשפט'.

המעייין בספר קבלת שבת (הנ"ל) יראה מעשה נוסף שהביא שם בזו הלשון 'וכן שמעתי מהרב הגדול החסיד דק"ק סילעוו ר' יעקב מנחם שליט"א שראה בספר אחד מעשה נפלא מרבינו הקדוש ר' אברהם יהושע העשיל דק"ק מעזיבוז, בימיו היה דור הגון שקיימו כל שלשה עמודים תורה ותפילה וגמילות חסדים, ואעפ"כ היה שנת יוקר גדול וחלאים רבים, ועל היותר סובלים עם ישראל המדוכאים, והיה בעיניו של הרב הקדוש הנ"ל לפלא, מה פשעם של ישראל

רחמים ודין, שראו במצרים וביציאתם, ובאמת היה הדין לרחמים לזכך אותם, כדכתיב (לעיל ד כ) 'ויוצא אתכם מכור הברזל', כדי שיהיו ראויים לקבל התורה ולהיות עם סגולה לה', ואלקים הוא ה', וזה הבינו והשיגו במעמד הנבחר והבינו למפרע כי הכל לטב עביד ה'.

וזהו שענו ואמרו ה' אלקינו ה' אחד', הכל רק ה' מדת הרחמים. וזה כוונת ה' אחד', שאין הפרש בין הטוב ובין הרע, כי הרע נצרך לטוב וסוף מעשה במחשבה תחלה, ועל זה ענה משה ואמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, כי אם יבינו כי גם הרעה הטבה היא ומאתו לא תצא הרעות א"כ יברכו שם ה' לעולם, חסד ומשפט אשירה, כי הכל חסד הוא וגם על משפט אשיר, וזהו שאמר ברוך שכמל"ו, שלעולם יכבדהו ויברכו שם ה', יברכו על הרעה כשם שמברכים על הטובה, ומבוארים דברי המדרש^ט.

כשמאמין שהכל לטובה

יזכה שימתקו הדינים מעליו

ובשעה שיהודי משתדל בעבודת האמונה ומכיר בכך שהקב"ה עושה עמו

צופים, וזו לשונו "אנכי ה' אלקיך" וכו'. במדרש (רבה פר' ואתחנן ב לא) מהיכן זכו ישראל לפרשת קריאת שמע, ממתן תורה. הקב"ה אמר: שמע ישראל אנכי ה' אלוקיך, וישראל אמרו: ה' אלוקינו ה' אחד. ומשה רבינו ע"ה אמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והוא תמוה.

ונראה לי לפרש עפ"י שאמרו חז"ל (ברכות נד.) 'חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה', כי הרעה - זו הטבה היא, וכל מה דעביד רחמנא לטב עביד. ואמרו (פסחים ג.) לא כעולם הזה עולם הבא, עולם הזה על הרעה מברך 'דיין האמת', ובעולם הבא מברך הטוב והמטיב, כי אז יראה כי הכל לטובה.

והנה ידוע שאלקים מדת הדין וה' מדת הרחמים, והיינו לפי ראות עיני האדם מבלי הבין כי הכל לטוב לנו, אבל לידוע ומבין כי הכל לטב עביד, הכל רחמים ואלקים הוא ה' בעל הרחמים.

והנה במצרים ראו מדת הדין מתוחה, קושי השיעבוד, וכשיצאו ראו מדת הרחמים, ואמר ה': אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך, הזכיר שני שמות - ה' ואלקים,

שהקב"ה שולח עליהם יסורים כהנה. ובתוך כך קרה שתלמיד אחד שלו - גברא רבא, חלה, וירא הרב שהוא הולך לעולמו ויקח ממנו תקיעת כף שיבא מעולם האמת להגיד לו טעם הדבר מפני מה נגזר עליהם דין קשה. והמתין הרב הקדוש עד שלושים ולא בא. הלך הרב על קברו של התלמיד, ואמר לו דע שמדברים נסתרים שבעולם העליון אסור לגלות, רק פסוק אחד אפשר לך, דוד אמר 'דמינו אלקים חסדך בקרב היכלך', וצריך להבין, הלא 'אלקים' הוא דין והאיך יאמר אחר כך 'חסדך', והפירוש הוא כך, 'דמינו אלקים' כשהאדם כאן בעולם הדמיון יראה לו שהוא דין, 'חסדך בקרב היכלך', אבל בבואו לעולם האמת ששם היכל האמת, אז יבין שהכל חסד.

^ט. וכל זה יתגלה לנו בשלימות בעת הגאולה, כמו שאמר הרה"ק רבי יצחק מראדוויל זיע"א

מאהבה מסותרת, שהקב"ה אב הרחמן שולח לו הכל לטובתו, וכמאמר חז"ל (ירושלמי הוריות פ"ג ה"ד) 'לטובתי נשברה רגל פרתי', וברגע אחד יוכל להתהפך לטוב וכו', ומהידיעה הזאת נעשה המתקת הגבורות והדינין, כמו שאמר הבעש"ט הק', שזה נקרא המתקת הדינים בשורשן.

**כפי בטחון האדם בו ית'
- כן יש לו מובטח באמת**

וזו העצה והדרך לעבור את משברי הגלות הארוכה, להתחזק באמונה בטוב ה' בכל מה שעובר עלינו בכלל ובפרט, ולהתחזק מעצם הידיעה שממנו יתברך בא לנו רק טובה וברכה. וגדולה האמונה לזכות על ידה לישועה והתגלות החסדים, וכמובא בשפת אמת (פר' תרומה שנת תרלא ד"ה במדרש ויקחו) בזו הלשון 'וכן שמעתי מאא"ז מו"ר זצלה"ה על מה שנאמר (ירמיהו יז ז) 'ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו'. כי כפי בטחון האדם בו ית' - כן יש לו מובטח באמת. וכמו כן 'במדה שאדם מודד מודדין לו' (סנהדרין ק). פירוש, כי וודאי והשי"ת מלא כל הארץ כבודו, רק שיש הסתר וכו', וכפי האמונה שנמדד לאדם שהכל מהשי"ת - כן מודדין לו בהתגלות כפי אמונתו כנ"ל.

תכלית הנסיון - התחזקות באמונה

ובמשנתו של השפת אמת (פרשתן שנת תרלא ד"ה וידעתם), ההתחזקות באמונה בתוככי ההסתר, שבאמת אין לו

רק טוב וחסד, אזי מכח אמונתו זוכה שיומתקו הדינים מעליו, וכפי שכתב האוהב ישראל (פרשתן ד"ה וזה שאמר שלמה) בזו הלשון 'והנה כתיב (איכה ג לח) 'מפי עליון לא תצא הרעות והטוב'. היינו כאשר בא אל האדם איזה סיבה לא טובה וצרה ודחקות ח"ו, הכל הוא לטוב לו, אך טוביה גנוז בגוויה. וכל איש מזרע ישראל מחויב להאמין בזה, שהכל הוא לטובתו מאת השי"ת ויתעלה אשר דרכו להיטיב לברואיו, ובפרט לזרע ישראל עם סגולתו. אך כעת הזאת עדיין לא נתגלה הטובה והחסד ההוא. והוא טמיר וגנוז מחמת שהאיש הלז עדיין אינו ראוי לטוב זה. וכאשר יגיע האדם לשכל ואמונה כזו בלב שלם, אז היה יכול להמתיק מעליו הדינין באמונתו השלימה כזו, והיה מבין ומביט וצופה את הטוב והחסד אשר עשה אתו הבורא יתברך ויתעלה בזה. וזה (משלי כג ה) 'טובה תוכחת מגולה (הבאה) מאהבה מסותרת'. רוצה לומר, מחמת שהאהבה וחסד מסותרת וגנוזה בתוכה כנ"ל, שבאמת הכל הוא לטובתו.

על דרך זו מצינו בישמח ישראל (פורים אות ג) שכתב על תועלת המאמין בטוב ה' בתוך ההסתר, וזו לשונו 'ומי שמשגי האמת, הוא מאמין באמונה שלימה שמאתו לא תצא הרעות, שגם בחינת הסתרת פנים הוא גם כן טוב, וכמאמר הכתוב (משלי כג ה) 'טובה תוכחת מגולה - מאהבה מסותרת', היינו 'טובה' כשיודע שהתוכחת מגולה היא

(הובא בליקוטי אור יצחק, תהלים פרק מח) על הפסוק (תהלים מח ז) 'דמינו אלקים חסדך בקרב היכלך', וזו לשונו 'היינו שאנו בזה העולם סוברים שהצרות הבאים עלינו הם דינים, והיינו 'דמינו' - שאנו סוברים 'אלקים' - הוא דין. אבל באמת 'חסדך בקרב היכלך', היינו שהם חסדים גמורים בהיכל העליון.

כדי שידע האדם שמצדו מוכן להיות בגלות. וככה נוהג בכל איש מישראל. וכן שמעתי מאא"ז מו"ר ז"ל: כי אם היה אדם יודע באמת שהכל מהשי"ת, לא הי' מסתירין לו כלל, וכל ההסתר כדי שלא ידמה שממנו הוא, ודברי פי חכם חן'.

לאדם מעצמו ומכוחו מאומה אלא הכל מהשי"ת, זהו תכלית ההסתר והנסיון, וכשיהודי יודע זאת כבר אין צורך להיסתר ממנו. וזו לשונו "וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא' כו'. זה הבטחה שידעו שהשי"ת הוציאם מארץ מצרים. וזה טעם כל הגלות,

י. מעשה מיוחד שנראה בתחילה קושי ורעה, אך לבסוף התברר כטובה מראשיתו ועד סופו, התרחש עם הגאון רבי משה פרדו זצ"ל, מייסד מוסדות החינוך 'אור החיים' בני ברק. באחד מן הימים נסע הרב פרדו אל סאן פרנסיסקו שבקליפורניה עבור מוסדותיו. כששהה שם, לפתע חש חלישות נוראה, ועם היכנסו אל בית המארח שלו נפל אל המיטה מגודל חלישותו. כראות בעל הבית מה שעובר עליו, מיהר להזעיק רופא שגר שם.

באותו זמן, הצטער הרב פרדו מאוד, שכן המסע לסאן פרנסיסקו כרוך בשעות ארוכות של נסיעה בפליגער, והנה הוא כבר עשה את כל הדרך וקבע להיפגש עם נדיבי עם, ואף הכין את ביקורו במקום. ולפתע כל התוכניות הולכים אל הגניזה, כל המחשבות והרעיונות – בטלים מיסודם, ולא נותר לו אלא להתפלל שיתרפא ויחזור ארצה בשלום.

הרופא שהובהל אליו, היה יהודי שניכר עליו שמלבד מה שהוא יודע על כך שהוא יהודי, אין לו דבר וחצי דבר עם היהדות, וכל זאת מפני שהוא גדל ביישוב קטן ונידח בקליפורניה הגדולה, וגם כשעבר לעבוד בסאן פרנסיסקו לא הכיר את הקהילה היהודית שהיתה במקום. ובוודאי נקל לשער עד כמה הוא היה נרגש לפגוש רב יהודי.

בעת הבדיקה, הוצרך הרב פרדו להרים את הציצית, וכראות הרופא את הטלית קטן, התפלא למראה הציצית, 'האמנם כך, האם עד היום יש כאלה שלובשים ציצית' – שאל בתמיהה. ר' משה פרדו שמח על ההזדמנות שנקרתה לפניו, וסיפר לו, שלא רק בארץ ישראל יש כאלו יהודים, אלא אף בכל ארצות הגולה ישנם קהילות גדולות ומפוארות, ובתוכם מאות אלפי יהודים שלא זזים ללא ציצית.

הרופא שמח לשמע הבשורה, שלאחר עשרות שנות ריחוק – האידישקייט חיה וקיימת בכל עוז. הרב פרדו אף הוסיף וסיפר לו על עיסוקו, על היותו מנהל מוסד אשר לומדות בו כאלף בנות, אשר כולן יינשאו בבוא העת ליהודים שמניחים תפילין ולובשים ציצית...

כשמוע הרופא על התפילין, לא ידע את נפשו, מפני שלפי תומו חשב, שלאחר מלחמת העולם לא נותרו יהודים יראים ושלמים אשר מקיימים מצוות ומניחים תפילין. על אתר הזמין הרב פרדו את היהודי האובד לשוב לצור מחצבתו ולזכות להניח את תפיליו הקדושות. כששמע הרופא את הצעתו, נעתר בשמחה, והרב פרדו הניח לו תפילין וקרא עמו קריאת שמע, אולי לראשונה בחייו.

לאחר מעשה אמר הרב פרדו בפני מי שאירח אותו, שהיה שווה ליפול למשכב בסאן פרנסיסקו, ואף לעצור מלאסוף כספים, הכל כדי לעורר אצל יהודי נידח את הניצוץ היהודי שבקרבו, ולהניח לו תפילין, אכן, 'מה' מצעדי גבר כוננו' (מתהלים לז כג).

הרב פרדו ראה בסיפור זה השגחה פרטית מופלאה, כיצד מסבב כל הסיבות דאג לכך שהתפילין הקדושות יגיעו אל היהודי הנידח בעיצומו של מסע בארץ נידחת. 'לפעמים כדאי להיות חלשים' – סיפר למקורביו, 'כי כך הבורא שולח אליך יהודים להניח תפילין בקצוות תבל'.

ואם היה נראה שהסיפור בא אל סיומו, הרי שכעבור תקופה ארוכה נעשה מעשה זה למופלא יותר. מפני שבאחד מן הימים התקשר אדם זר אל האפיס של הרב פרדו, וביקש לבקר במוסדותיו. אף שהרב פרדו לא ידע במי מדובר, נענה לו על אתר והזמין אותו לבוא ולבקר אותם. והנה כשהלה הגיע, התברר כי הוא הרופא היהודי מסאן פרנסיסקו הרחוקה.

הרב פרדו והרופא שמחו מאוד לראות זה את זה, והרופא ביקש ממנו שיראה לו את מוסדותיו, האם אמת נכון הדבר כי מתחנכות בו כאלף תלמידות. הם עברו יחדיו מבניין לבניין, כשענינו לא שבעו מלראות את מפעלו הגדול והחשוב, עד שירדו מהם דמעות רבות.

לבסוף, הם שבו יחדיו לאפיס של הרב פרדו, ואז פתח הרופא ואמר: 'ראה נא, כסף יש לי כחול אשר על שפת הים, משפחה אין לי בכלל' – נאנח. 'כשסיפרת לי על מוסד בו מתחנכות אלף תלמידות, הייתי בטוח שזו גוזמא. היתכן כדבר הזה בימינו. ומשום כך החלטתי לבדוק את הדברים במו עיניי, והיה אם אמצאם נכונים – אעניק לך את מלוא ירושתי, הון תועפות, במתנה. הרי רגע אחרי לכתני מהעולם אין לי מה לעשות עם כל רכושי, לפחות שישימש למטרה טובה, למען תלמידותיך'.

הרופא שתק קמעא והמשיך: 'חבל על כל רגע. הבה נזמן לכאן עורך דין ממולח, שיכתוב את צוואתי כדת וכדין, למען לא יוכלו אדם לערער עליה בשום צורה ואופן שהוא. לאחר מותי, אני מצווה כי כל כספי יועבר לרשות מוסדותיך, כל ירושתי תעמוד לכם להמשיך להגדיל ולהוסיף במפעלכם הגדול.

תוך זמן קצר בא עורך דין, והרופא חתם לפניו על השטרות הנדרשים, והעביר את כל הונו – לאחר מותו – לידי הרב פרדו ומוסדות 'אור החיים', בלא שום ערעור. הרב פרדו הודה לו בכל לבו, ואף הסביר לו עד כמה גדולה זכותו בתורה וחינוך ליראת שמים – בהקדישו את כל כספו לתכלית האמיתית והנצחית.

כשיצא מחדרו הרופא, נזכר הרב פרדו כיצד הכיר אותו. שכן, באותו יום בו תקפה אותו חולשה כשהיה בסאן פרנסיסקו, חש כאב לב נורא על כך שהוא נאלץ להעביר את הימים שבניכר במנוחה – במקום להיפגש עם נדיבים ושועי ארץ. 'ואם חשבת, שהסיבה היתה כדי שיהודי יניח תפילין' – שח הרב פרדו, 'הרי התברר לי כמה איננו יכולים להעריך עד כמה מלווה אותנו ההשגחה העליונה, שהרי לתרומה האדירה הזו לא יכולתי לזכות, לולא החולשה שתקפה אותי באותם הימים וגרמה לבעל הבית שאירח אותי להזעיק את הרופא היהודי, שברבות השנים העניק את תרומתו האדירה והעמיד את מוסדותיי לשם ולתפארת לימים ושנים.

הקב"ה מתגלה אל הרוצים ומשתוקקים אליו

☆ וארא אל האבות - אל הרוצים שיתראה אליהם ☆ הקב"ה מתגלה למתנדבים עצמם אליו - הגם שעדיין אינם עובדים אותו בפועל ☆ כאשר תהיה התעוררות וחשק לדעת את ה' - תבוא הגאולה ☆ המשתוקק לעלות במעלות הקדושה - מובטח שלא יראה פני גהינום ☆ עיקר המצות ומעשים טובים - הרצון והתשוקה לעשותם ☆ החשק והתשוקה התמידית לעבוד את השי"ת - סימן שהעבודה רצויה לפניו ית'

ושמעתי שהחתם סופר הק' אמר בשם הרמב"ן הק' לפרש על זו הדרך 'אהיה אשר אהיה' (שמות ג ג), שרצונו לומר, אהיה אצל מי שרוצה שאהיה אצלו ועושה את עצמו מקום להשראת השכינה, והרחמן יתברך יזכנו לזה^{יא}.

הקב"ה מתגלה למתנדבים עצמם אליו - הגם שעדיין אינם עובדים אותו בפועל

ובספר אור לשמים (פרשתו) כתב בזו הלשון 'ונראה לי שזה היה כוונת רש"י בפירושו, כי היה קשה, כי התורה הקדושה הוא נצחיית ומה בא הפסוק ללמדינו "וארא אל אברהם", וז"פ רש"י 'וארא אל האבות', שיהיה גילוי השי"ת לאותם שמתנדבים עצמם להשי"ת, ואבות הוא לשון רצון, כמו 'כי לא אבו' (עיין ישעיהו ל ט), הגם שעדיין

וארא אל האבות

- אל הרוצים שיתראה אליהם

'וארא אל אברהם' וגו' (ו ג). פירש רש"י 'וארא אל האבות'. ובמפרשים תמהו מה חידש רש"י בדבריו, הלא נאמר במפורש 'אל אברהם אל יצחק וכו'.

ובספר אילנא דחיי (מהרה"ק ר' מנחם מענדל מרימנאו זיע"א ומהרה"ק יעקב יצחק היהודי מפרשיסחא זיע"א, פרשתו) מובא בזו הלשון 'וארא ופירש"י אל האבות. וכבר צווחו על קמאי דקמאי, דמאי חידש לנו רש"י הק', הלא בהדיא כתב 'אל אברהם כו'. ושמעתי בשם החתם סופר, שאמר, כי 'אבה' הוא לשון רצון, כמו (דברים כה ז) 'לא אבה יבמי', וזה שאמר רש"י 'וארא אל האבות', היינו מי שרוצה שאראה אליו ועושה את עצמו כלי לזה, ומזכך ומטהר את עצמו מכל סיג ופגם, לזה אַרְאָה, וד"ל.

יא. בפשט הדברים, מצינו מר' עובדיה מברטנורא בפירושו על רש"י הנקרא עמר נקא (יש אומרים שהיה בן משפחתו של רבינו עובדיה מברטנורא מפרש המשנה, ויש שמייחסים פירוש זה לרבינו עובדיה מברטנורא מפרש המשנה), שכתב לפרש בזו הלשון 'וארא אל האבות', נראה דרש"י בא לפרש דמלת 'וארא' לא קיימא למלת בא-ל ש-די, דהא נראה להם בשם ד' אותיות, והוא בכמה מקומות זכר שם בן ד' אותיות בדבור ה' אל אברהם, וגם במראה כתיב (בראשית טו א) 'היה דבר ה' אל אברהם במחזה', וכן במילה כתיב (בראשית יז א) 'ירא ה' אל אברהם'. ולכך אמר 'וארא' - אל האבות, בכמה מראות נראתי להם, אבל בא-ל ש-די הבטחתים הבטחות וכו'.

מלשון רצון, כמו (דברים ב ל) 'ולא אבה סיחון' וכו', והפירוש 'וארא אל האבות', רוצה לומר לאו דוקא אל אברהם יצחק יעקב, אלא כל מי שרוצה ומבקש את ה' גם עכשיו, עכ"ל. והיינו שאמרנו (תנא דבי אליהו רבה פרק כה) חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי 'אבות', והבן"י.

אינם עובדים להשי"ת, רק שיש להם רצון טוב לזה יהיה להם גם כן גילוי יתברך שמו'.

כעין זה מתאמרא בשם הרה"ק רבי יחזקאל מקוזמיר זיע"א, כמובא בספר דברי ישראל (פרשתן ד"ה ואא"י) בזו הלשון 'ואא"י זצוק"ל אמר: 'אל האבות'

יב. להשלמת הדברים נאה להוסיף את המובא בילקוט הגרשוני (הקדמה לחלק שלישי ד"ה ואני עני) בזו הלשון 'שמעתי בשם הרב הקדוש רבי מאיר מפרימישלאן זצלה"ה שאמר לפרש דברי רש"י בחומש ריש פרשת וארא, דכתיב בפסוק (שמות ו ג) 'וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב'. ופירש"י 'וארא אל האבות'. וקשה, מה רצה בזה שהוסיף מילת 'האבות', ואמר הוא ז"ל, דהנה בנוהג שבעולם, מי שהיה לו אב חסיד וצדיק - אינו משתדל כל כך להשיג שלימות לעצמו רק סומך על זכות אביו. ומכל שכן מי שהיה לו אב חסיד וקדוש, וגם אבי אביו היה חסיד וקדוש - בודאי אינו משתדל להשלים עצמו, כי יש לו יתד לתלות עליו. ודי לו בזה, שהוא נכד (אייניקל) לקדוש עליון, וכן לאיש חסיד מפורסם.

אך האבות הקדושים לא כן עשו, כי יצחק לא סמך על זכות אביו שהיה בן לאברהם אביו עליו השלום, וגם יעקב לא סמך על זכות אביו ואבי אביו, ולא הסתפקו עצמם בזה שהם בנים ונינים ונכדים לקדושי עליונים, כי אם רצו שיהיו הם 'האבות' ולא האייניקליך. וזה היה זכות גדול להם, שכולם היו 'אבות', ועל כן נראה אליהם ה'. וזה כתב רש"י: "וארא אל אברהם" וגו' וארא אל 'האבות'. ודברי פי חכם חן'.

ויש להרחיב עוד בענין עבודת האבות שכל אחד היה מצד עצמו בבחינת 'אבות', עם מה שכתב המאור ושמש (פר' שמות ד"ה ונראה לפרש) בזו הלשון 'ונראה לפרש על פי מאמר דוד המלך ע"ה (תהלים ח ד) 'כי אראה שמייך מעשי אצבעותיך וגו'', שגם מדברים הנראים בעולם התחתון הזה, נוכל לדעת גדולת יוצרינו ונפלאות בוראינו. מהילוך השמש והירח וכוכבי השמים והגלגלים. גם מתבל ומלואה הימים וכל אשר בהם, נוכל לראות שהשי"ת מלא כל הארץ כבודו, ומנהיג את כל העולם כולו, כמבואר כל זה בספרי המחקרים, ובחובות הלבבות שער הבחינה, עניני הבחינה בברואים. וכן בכל עולם ועולם רואים נפלאות הבורא, שהוא בורא כל העולמים ואין עוד בלתו.

וזאת היה דרך הקודש לאברהם אביו ע"ה, שלא רצה לעבוד מצות אנשים מלומדה, ללמוד מתרח אביו לעבוד עבודה זרה, רק רצה להשיג המציאות ביגיעתו ושכלו, שמתחלה סבר שהשמש הוא המנהיג, ובראותו שקיעתה ביום ראשון ולמחר עלתה ממזרח כיום אתמול, הבין שמוכרח להיות גם לה מושל ומנהיג, וכן ללבנה ולכוכבים ולגלגלים, עד שהשיג ממקור חכמתו מציאות אלקותו ית' שהוא המנהיג ובורא כל. וכן יצחק אביו בראותו את אברהם אביו שלא רצה לעשות מצות אנשים מלומדה, גם הוא דרך בעקבותיו וחקר גם כן מציאות אלקותו כפי דרכו - דרך הקדש עד שהשיג מציאות אלקותו יתברך. וכן יעקב לא רצה ללמוד מאבותיו לעשות כמעשיהם מבלי שהשיג בשכלו. ולכן יש כמה שמות להקב"ה, שכל אחד ואחד כפי

לבית אביך' - שבשמים, לאסתכלא ולמנדע, אף על גב דלא יכול, אתה נקרא הולך בדרכי ה' וְיִרְצֶה החשק הזה כעולה וככל הכוונות כנ"ל. אך על כל פנים צריך שיהיה התשוקה והחשק באמת לא ברמאות, זהו שמסיים 'למה גנבת' וכו', ודי למביך'.

המשתוקק לעלות במעלות הקדושה - מובטח שלא יראה פני גהינום

ובשם משמואל (הגדה של פסח - מקימי מעפר דל ד"ה ונראה דהנה) מובא מאמר נורא והבטחה נפלאה, וזו לשונו 'ובידוע שבמדה שאדם מורגל בעולם הזה, אותה מדה דבוקה בנפש אף אחר הפרדה מגויתה, וכבוזה"ק (ח"א ק). 'אי בר נש אתמשיך בתר קודשא בריך הוא ותיאובתא דיליה אבתריה בהאי עלמא, לבתר כד נפיק מינייה איהו אתמשיך אבתריה עכ"ל. ועיין באבן עזרא בהקדמתו לקהלת, ועל כן בישראל בשביל שנקראין אביון שמשותקין לאתמשיך לעילא, כך מדתם נמי בהווא עלמא

כאשר תהיה התעוררות וחשק לדעת את ה' - תבוא הגאולה

וראה בדברי ישראל (פר' ויצא ד"ה והיינו) שהביא מה שגילה הרה"ק המגיד ממעזריטש זיע"א ברוח קדשו, וזו לשונו 'והיינו כדאיתא ברמזי תורה מהרבי ר' בער צוק"ל, והקיצור זה לשונו: ורוח הקודש גילה לנו, אם יהיה זמן זה שיהיה חשק גדול לבני אדם לידע את השם ולדבק בו, אז ירצה החשק הזה כעולה וככל הכוונות, ואז יהיה הגאולה בב"א, וזהו 'כי בי חשק ואפלטאו' וכו' עד 'ואראהו בישועתי" (תהלים צא, יד"טו), הכל בשביל החשק'. (עיין עוד ברמזי תורה סוף פר' כי תשא ד"ה כי לא יראני).

וביסוד זה מפרש הדברי ישראל (שם) על דרך רמז את מה שנאמר (בראשית לא ל) 'ועתה הלך הלכת, כי נכסף נכספתה לבית אביך וכו'. וזו לשונו 'וזהו שרמז הכתוב 'ועתה', היינו בעקבותא דמשיחא כנ"ל, 'הלך הלכת כי נכסף נכספתה לבית אביך', היינו בזה שאתה 'נכסף נכספתה

עבודתו עבודת הקודש והשגתו יקרא שם להשי"ת. שאברהם אבינו ע"ה שהיתה בחינת עבודתו במידת אהבה וחסד ולהכיר גדולתו, קראו 'הגדול'. ויצחק שהיתה בחינתו לעבדו ביראה ופחד, קראו 'הגבור'. ויעקב בבחינת עבודתו קראו 'הנורא'. וזה הגדול הגבור והנורא, שמרמז שכל אחד מהאבות קרא לו שם כפי השגתו.

ובזה נבוא לבאר, שמשה אמר להשי"ת, כשישראל ישאלו שמו, האיך נקרא כפי בחינתם שיוכלו לעבדו בבחינת שם זה. וזהו כוונתו (שמות ג יג-יד) 'מה שמו - מה אומר אליהם, ויאמר אלקים וגו' כה תאמר וגו' אהיה שלחני אליכם', פירוש, השם אהיה ביאורו שאהיה נקרא לכל אחד כפי בחינת עבודתו. רצה לומר, שתאמר להם שלא יעשו מצות אנשים מלומדה, ללמוד ממך לעבדני בהשם שקראת כפי בחינתך. לכך (שם פסוק טו) 'ויאמר עוד וגו' אלוקי אבותיכם, אלוקי אברהם וגו' וְיִתְדֶהָ השם על כל אחד ואחד. רצה לומר, שתלמדו מהאבות שכל אחד עובד כפי בחינתו, ויגע להשיג מציאותו, ולא מצות אנשים מלומדים, לכן כל אחד קרא לי שם כפי בחינתו. ואמר אחר כך (שם) 'זה שמי לעלם', רצה לומר, שהשם הקדוש שם אהיה שאמרת לי - הוא נעלם וסוד מופלא ומכוסה. 'וזה זכרי לדר דר', רצה לומר, זכרון ה' מורה, שגם לדר דר היינו לדורות הבאים אהיה נקרא לכל אחד כפי בחינתו והשגתו דוקא, והבן'.

ובמנחם ציון (מהרה"ק ר' מנחם מענדל מרימנאווי זיע"א, פר' ויקרא ד"ה והנה רבן) כתב תוכחה מגולה למי שאינו מעריך את עבודתו לה', וזו לשונו 'וגם מי שסובר בדעתו כי הוא יעבוד את השי"ת - הוא שוטה, כי מה עבודתו נחשב נגד עבודת המלאכים ושרפים וכו', והכל כלא נחשב נגד האין סוף ב"ה. רק העיקר הוא הרצון והתשוקה, ועל זה יורה אופן ההכנה, לקדש אבריו וכל מאויו להיות כלי קבול שפע הנשפע עליו על ידי עשיית המצות.'

החשק והתשוקה התמידית לעבוד את השי"ת - סימן שהעבודה רצויה לפניו ית'

ולמעשה, מי שזוכה לתשוקה ורצון לעבוד את ה', הרי זה סימן ואות לטובה - שעבודתו רצויה לפניו ית', כמובא בקדושת לוי (פר' משפטים ד"ה ומראה) בזו הלשון 'ומראה כבוד ה' כאשר אוכלת כו' (שמות כד יז). דהנה האדם בעבודתו להשם יתברך בתורה ובמצות מביא תענוג גדול למעלה. וכשאדם רוצה לידע אם השי"ת יש לו תענוג מעבודתו, הבחינה הוא על זה, אם אדם רואה שלבו בוער כאשר ומתלהב תמיד לעבוד אותו, ויש לו חשק ורצון בעבודת הבורא, אז בוודאי מוכח שהשם יתברך יש לו תענוג מעבודתו, ולכך מסייעין לו מן השמים ושולחין לו מחשבות קדושות לתוך לבו. לזה אמר 'ומראה כבוד ה'" כו', שהסימן כשירצה אדם לידע אם רואה כבוד ה' והקב"ה נהנה ממנו, ולזה 'כאש אוכלת' - אם לבו בוער כאשר, וקל להבין'.

שמשותקין לעולם יותר ויותר - לסלקא בדרגין עלאין דרגא בתר דרגא, עד שזוכין לישב בישיבת האבות, וזה לימוד גדול לכל איש, שישגיח היטב על התשוקה שלו ולא יניחה לההרגל ולהאהבה המוסתרת בלב ישראל, שזוהי יתד גדולה שהכל תלוי בה. ויקבע שעות לעצמו להתבונן בה, עד שיקנה בעצמו מדת התשוקה בכל יום יותר ויותר אחת מהנה לא נעדרה. וכבר אמרנו בשם כ"ק אבי אדומו"ר זצלה"ה שהגיד לי ביחוד בענין זה 'למען סור משאול מטה' (משלי טו כד), **שאישי שיש בו תשוקה** הדקדושה הנני ערב לו שלא יראה פני גיהנם, ואם יובא שמה יעוף עד מהרה משם כחץ מקשת, עד כאן דברי קדשו ז"ל'.

עיקר המצות ומעשים טובים - הרצון והתשוקה לעשותם

וזהו עיקר המצוה היא הרצון והתשוקה, כמובא בגמ' (סנהדרין קו): 'אלא הקב"ה ליבא בעי, דכתיב (שמואל א טז ז) 'וה' יראה ללבב'. וכן מצינו בזוה"ק (פר' כי תצא רפא:): "רחמנא ליבא בעי".

ובשפת אמת (פר' תרומה שנת תרגל ד"ה ויקחו) כתב בזו הלשון "ויקחו לי" וכו'. דקשה מה 'ויקחו', 'ויתנו' הוה ליה למימר. אך כי איך יוכל אדם בשר ודם ליתן דבר מה להשי"ת, רק הרצון ולקחת נפש האדם לנתינה זו - זה עיקר המכוון. והיינו דכתיב 'לקח טוב'. שכל המצות ומעשים טובים, העיקר הרצון לעשותם. ועל ידי זה מתרומם המצוה עד השי"ת, כי וודאי השי"ת עשה להיות אלו המצות תלויין במעשה האדם. שיתעורר על ידי מעשה זו עד השי"ת'.

ישועת הגאולה תלויה באמונה

★ ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים ★ גדולה אמנה ★ בזכות האמונה נגאלו ובזכותה עתידין להיגאל ★ בזכות האמונה 'בלילות' בזמן הגלות - נזכה 'להגיד בבוקר חסדך' בעת הגאולה ★ בלא שתקבע האמונה בלב תחילה - אי אפשר להמשיך ישועה ★ הסומך גאולה לתפילה של ערבית ★ גודל כח האמונה שאפילו רשעים גמורים נגאלים בזכותה

ויש ללמוד מדבריו, שכל מפלת פרעה ותקומתו תלויה ועומדת בתוקף אמונתם של ישראל, שכאשר האמונה חזקה כדבעי, יכול משה רבינו ע"ה רעיא מהימנא לגאול אותם, אך אם אמונתם חלשה ורפויה, פרעה לא ישמע לדבריו של משה.

וכך היה לבסוף, שבזכות האמונה נגאלו ויצאו אבותינו ממצרים, כמובא במכילתא דר' ישמעאל (פר' בשלח מסכתא דויהי פרשה ו, וכן בילקוט שמעוני פר' בשלח רמז רמ) 'שלא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות אמנה שהאמינו, שנאמר (שמות ד א) 'ויאמן העם', וכן הוא אומר (תהלים לא כד) 'אמונים נוצר ה'.

גדולה אמנה

ויש ללמוד מדברי המדרש תנחומא (פר' בשלח סי' י) על מעלת האמונה, אשר היא מקור כל הטוב בעולם הזה ולעולם הבא. וזו לשון המדרש 'אתה מוצא בשכר אמנה שהאמין אברהם אבינו בה' ירש העולם הזה והעולם הבא, שנאמר (בראשית טו ו) 'והאמין בה' ויחשבה לו צדקה'. וכן (שמות ד לא) 'ויאמן העם', וכתוב (תהלים לא כד) 'אמונים נוצר ה' ומשלם על יתר עושה גאווה'. וכן במשה (שמות יז יב) 'ויהי ידיו אמונה עד בא השמש'.

ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים
וידבר משה לפני ה' לאמר, הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים' (ו יב). ידועה קושיית המפרשים, דהאי קל וחומר פריכא הוא, שהרי משה רבינו עצמו נתן טעם מדוע לא שמעו ישראל אליו - מקוצר רוח ועבודה קשה, וטעם זה הלא אינו שייך אצל פרעה.

ובעבודת הגרשוני (פרשת ד"ה עוד ראיתי) מצינו שהביא תירוץ לזה, וזו לשונו 'עוד ראיתי פירוש הגון וישר בספר יד יוסף, על קושיות המפרשים מאי קל וחומר הוא. וכתב בספר הנ"ל, כי הגאולה היה תלוי באמונות ישראל שיאמינו לדברי ה', ועל ידי שישראל האמינו בה' ובמשה עבדו, היה ירידה לפרעה ולעמו והיה מוכרח לציית, וכאשר נפלו ישראל מהאמונה ובטחון לא רצה פרעה לשמוע. וזה היה טענות משה רבינו ע"ה: 'הן בני ישראל לא שמעו אלי', ונפלו מהאמונה ובטחון, ואיך ישמעני פרעה', כי זה תלוי בזה, אם ישראל יתחזקו באמונה שלימה בה' יהיה פרעה מוכרח לציית, אבל אם בני ישראל לא שמעו, האיך אפשר שישמע פרעה ולהוציא ישראל מתחת ידו, והוא נכון וראוין הדברים למי שאומרן'.

ובנועם אלימלך (פר' וישלח סוף ד"ה או יאמר וישלח) כתב בזו הלשון 'זכות המאמינים באמת בביאת משיחנו ומחכים בכל יום, יעמוד לנו לשבר כח הקליפות והדינים ולקומם בית מקדשינו במהרה בימינו'.

וכעין זה מובא באור 'יצחק (מהרה"ק רבי יצחק מראדוויל זיע"א, פרשתן ד"ה והאמת הוא) בשם אביו הרה"ק רבי יחיאל מיכל מזלאטשוב זיע"א, וזו לשונו "אמונה" - הוא לשון המשכה, כמו שנאמר (אסתר ב ז) 'ויהי אומן את הדסה'. אמונה הוא הצנור שבו ממשיך המקור העליון, אם מאמין ח"ו ברע - הוא ממשיך רע, ואם מאמין בהטוב ובחסדו הגדול - הוא ממשיך כל הטובות וכל הברכות, וכמ"ש (ילקוט שמעוני פר' בשלח רמז רמז), שלא נגאלו ישראל אלא בזכות האמונה, לכן בלתי אמונה לא היה באפשר שיגאלו וכו'.

ומסיים את דבריו 'ריבוננו של עולם! תן לנו לבבות קדושות וטהרות שיאמינו באמת כעת בהגאולה, ובודאי יגאל אותנו בקרוב, אוי לנו שאין לנו אמונת אמת, הם המתערים כאזרח רענן, אינם רוצים עוד שיבוא הגואל צדק, כמו במצרים שמתו בשלושת ימי אפלה, אך החומש עלה ממצרים. כעת גם כן יהיה כמו כן. אבל אם יסכימו כולם ויאמינו באמת, בודאי יבוא תיכף במהרה בימינו, ודי למבין'.

בזכות האמונה 'בלילות' בזמן הגלות
- נזכה 'להגיד בבוקר חסדך'
בעת הגאולה

ובתפלה למשה (מהרה"ק בעל הישמח משה זיע"א, תהלים צב ג) מצינו שכתב

ואומר (תהלים קיח כ) 'זה השער לה' צדיקים יבואו בו', אלו בעלי אמונה, שנאמר (ישעיה כו ב) 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים', השער הזה בעלי אמונה נכנסין בו, שנאמר (תהלים צב ב) 'טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון להגיד בבקר חסדך' וגו'. מה כתיב בתריה 'כי שמחתיני', מי גרם לנו לשמחה זו, אמונה שהאמינו אבותינו בעולם הזה שכולו לילות, כדכתיב (תהלים צב ג) 'ואמונתך בלילות'. וכתיב (חבקוק ב ד) 'וצדיק באמונתו יחיה', וכתיב (איכה ג כג) 'חדשים לבקרים רבה אמונתך'. ואין הגליות עתידות להגאל אלא בשכר אמונה, שנאמר (שיר השירים ד ח) 'אתי מלבנון כלה, אתי מלבנון תבואי תשורי מראש אמונה וגו', ואומר (הושע ב כב) 'וארשתוך לי באמונה', הא למדת שגדולה אמונה, שבשכר אמונה שרתה עליהם שכינה ואמרו שירה, שנאמר 'ויאמינו בה' - 'אז ישיר משה'.

בזכות האמונה נגאלו ובזכותה עתידין להיגאל

המורם מן הדברים, שגאולת מצרים וגאולתנו העתידה, תלויה באמונה, שבזכותה יצא אבותינו לחירות, ואף אנו מכוחה ובזכותה נצא בקרוב מאפילה לאורה ומשעבוד לגאולה, וכפי שכתב רבינו בחיי (כד הקמח ערך אמונה) בקצירת האומר, וזו לשונו 'בא וראה כמה גדול כח האמונה, שלא נגאלו ישראל ממצרים אלא בשכר האמונה שנאמר (שמות ד לא) 'ויאמן העם'. אף בגאולה העתידה עתידין ישראל להגאל בשכר האמונה, שנאמר (ישעיהו כו ב) 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים'.

לומר, מקודם תקבע בלבם שידעו ויאמינו באמת אשר אני הוי"ה ויאמינו בי באמת, ואחר כך על ידי זה 'והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים', רוצה לומר מסוד גלות הרוחניות' וכו'. ואחר כך אמר 'והצלתי אתכם מעבדתם', רוצה לומר מסוד גלות הגשמיות ואציל אותם מעבודתם הגשמיות אשר עבדו בהם המצרים בעבודת פרך².

הסומך גאולה לתפילה של ערבית

והנה מצינו בגמ' (ברכות ד:) 'איזהו בן עולם הבא, זה הסומך גאולה לתפילה של ערבית'. ובבן יהודע (שם) הקשה בזו הלשון 'יש להקשות מאי רבותא דתפלת ערבית לענין זה. ונראה לי בס"ד, שהרי ידוע שתפילת שחרית היא כנגד בית ראשון שהיה בזכות אברהם, ותפילת מנחה היא כנגד בית שני שהיה בזכות יצחק, ותפילת ערבית היא כנגד בית שלישי שהיה בזכות יעקב אבינו ע"ה במהרה בימינו אמן. לכך הסומך גאולה לתפילה של ערבית מורה שהוא בוטח בגאולה העתידה, ויש לו אמונה בזה שיתקיים לעתיד (מיכה ז טו) 'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות'. ואף על פי שרואה הגלות נתארך אינו מתייאש, כאותם הבורים שהם מתייאשים מחמת אורך הגלות. ולכך שכרו גדול יותר מן הסומך גאולה לתפילה של שחרית, שהוא סומך על זמן שכבר עבר ונעשה. ולזה קראו

לפרש מה שנאמר (שם פסוק ג) 'להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות', בזו הלשון 'כי ידוע דבוקר הוא הגאולה, כמו שנאמר (ישעיהו כא יב) 'אמר שומר אתא בוקר וגו'. ולילה הוא הגלות. והיינו 'להגיד', רוצה לומר להגיד ולהודיע דבר זה, כי 'בבוקר חסדך' – הוא רק משום 'אמונתך בלילות', דאמונה של זמן הגלות יגרום חסד של זמן הגאולה, והבן'.

בלא שתקבע האמונה בלב תחילה - אי אפשר להמשיך ישועה

וראה מה שכתב האמרי יוסף (פרשתו, ד"ה והנה לפעד"ג) על הפסוק (שמות ו ו) 'לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים'. וזו לשונו 'נודע דאי אפשר להמשיך ישועה לבר ישראל עד שיאמין באמת באמונה שלימה בהשי"ת - שהוא כל יכול ובידו להושיע לעמו ישראל ובלתו אין מושיע. אם יאמין כל זה באמת אזי יוכל להושיע במהרה, כי העיקר הוא האמונה, כמאמר רז"ל (מכות כד.) 'בא חבוקוק והעמידן על אחת - 'וצדיק באמונתו יחיה' (חבוקוק ב ד). ולכן כאן כיון שרצה משה רבינו ע"ה לגאול את ישראל ולהושיעם מיד מצרים, הוצרך לקבוע בלבם קודם אמונת השי"ת באמת, ועל ידי זה יומשך הגאולה ברוחניות ובגשמיות. וזהו שאמר הפסוק 'לכן אמר לבני ישראל אני הוי"ה', רוצה

ג. בליקוטי הרי"ם (פרשתו ד"ה ולא שמעו) מסופר בזו הלשון 'פעם אחת בליל ש"ק פר' וארא, חזר מחדרו לבית המדרש וצעק בקול רם: 'ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה' יונגע לייט מיינין אז זיי זענין ווייט חלילה פון רעבין און פין השי"ת (אברכים חושבים שהם חלילה רחוקים מהרבי שלהם ומהשי"ת). 'ווי העמודים' (שמות לח א), זיי זענין באמת אנגיהעקילט און אנגיניפט און זייער רעבין (הם באמת תלויים ומקושרים ברבם) 'חשוקיהם כסף' (שמות שם) און זיי האבן חשק און רצון צו עבודת השי"ת (ויש להם חשק ורצון לעבודת השי"ת).

שנתרפאו בהר סיני, כמו שאומר הכתוב (שיר השירים א טו) 'כולך יפה רעייתי ומום אין בך' - זה מדבר בשעת מתן תורה, אבל אחר כך חזרו למומן. ותירץ, שלא מתו בג' ימי אפילה אלא אותם שלא האמינו בהב"ה ולא רצו לצאת, והיו אומרים: היאך יכול לפרנסנו בארץ לא זרועה, אבל אותם שהאמינו בהב"ה, אפילו היו רשעים לא מתו'.

וכן כתב הרא"ש בפירושו על התורה (שמות י י) בזו הלשון 'יש לשאול מאי שנא שמתו כל הרשעים בתוך ג' ימי אפילה ודתן ואבירם לא מתו שהיו רשעים גמורים. יש לומר, אע"פ שהיו רשעים, לא נתייאשו מן הגאולה"י'.

'בן עולם הבא', מפני שזה נוגע לאמונה, ועולם הבא גם כן הוא תלוי באמונה'.

גודל כח האמונה שאפילו רשעים גמורים נגאלים בזכותה

נוראות מצינו בפירוש מושב זקנים (מבעלי התוספות, פר' קרח) שאף רשעים גמורים ניצולים בזכות האמונה. וזו לשונם 'הקשה הר"י איך היה שלא מתו דתן ואבירם בג' ימי אפילה, [הא] אמרינן (נדרים סד:) בכל מקום שכתוב (שני אנשים עברים) נצים ונצבים - הם דתן ואבירם, אם כן היו רשעים ואיך לא מתו. ואם תאמר שהיו מצורעים ומצורע חשוב כמת, הרי אנו רואים שהיו בתוך המחנה. ואם תאמר

יד. מסופר (תורת אבות, מעשי אבות הס"ק מלעכוויטש אות נה עמ' רפב) על הרה"ק ר' מרדכי מלעכוויטש זיע"א בזו הלשון 'מעשה והביאו אל מעונו בלעכוויץ' יהודי מתושבי הכפרים הסמוכים שנשברה רגלו באופן קשה. וציוה מרן ז"ל שיכניסוהו אליו בין מנחה למערב וישכיבוהו על גבי מיטה שניצבה בחדרו. עשו כדבריו ונכנס הוא ז"ל אל החולה ואמר לו: אמור אחרי 'אתה גבור לעולם וכו' סומך נופלים ורופא חולים וכו', עד ברכת מחיה המתים. אחר כך שאל אותו: אתה מאמין בכל זה. והשיב החולה: הן. אך מרן ז"ל גער בו: 'דובר שקרים לא יכול לנגד עיני' (תהלים קא ז). אמור שוב 'אתה גבור וכו' ושאל אותו שנית: אתה מאמין. והשיב החולה: הן. אך מרן ז"ל גער בו בכתחילה וחזר אתו פעם שלישית, עד שהחולה מעצמו צעק בכל כוחו: אני מאמין בכל זה, אני מאמין. מיד ציווה עליו שירד מן המטה, והנה רגלו בריאה כמאז ומקדם. אך כדי שלא יתפרסם הדבר, אמר מרן ז"ל שישאוהו לאכסניא ושם ישכב עוד יממה'.

שובו בנים שובבי"ם

★ הקריאה מעוררת את הזמן ★ על ידי 'תשובה עילאה' שהיא 'תשובה מאהבה' זוכים לכפרה ★ על ידי תשובה מאהבה נמחק העוון מעיקרו ★ תשובת רבים מיראה נחשבת לתשובה מאהבה ★ יוצאי מצרים ישבו כולם באגודה אחת ★ וירא אלקים וכו' וידע אלקים

הזה, כמובא באוהב ישראל (פר' ויחי ד"ה ויקרא יעקב) בזו הלשון 'ועל פגם הברית תקנו קדמונינו ז"ל להתענות ולעשות תשובה בימי פרשיות של שובבי"ם כידוע מספרים הקדושים. והנה, הגם שנתמעטו כעת כח הדורות בעוונותינו הרבים ואינם יכולים לעשות סיגופים ותעניות כראוי, עם כל זה מי שנוגע יראת ה' בלבבו צריך להתאמץ בכל יכלתו ולעשות תשובה וכו', ובפרט בימי פרשיות של שובבי"ם המסוגלים לכך"ט.

הקריאה מעוררת את הזמן

ידועים דברי המאור עינים (פר' צו ד"ה שבת שלפני פסח) 'והנה זהו כלל גדול, שבכל זמן מהזמנים נעשה תמיד. כשבא הזמן ההוא בכל שנה, נעשה כמו שהיה בפעם ראשון, ולכן אנו מברכין ש'הגיענו לזמן הזה"'.
לפיכך תפקידנו בפרשיות הללו, להתעורר בתיקון מידת הקדושה - כמו שתיקנו אבותינו במצרים בימים ההם בזמן

טו. וראה את המובא בתורת אמת (מהרה"ק ר' אברהם יהושע העשיל מאפטא זיע"א, פר' ואתחנן ד"ה והנה לפעמים) שהאריך בדברי חיזוק נפלאים כנגד טענות ומענות היצר הרע, שמבקש להפיל ולייאש את לבבות בני ישראל שאבד מהם תקוותם ושרם, ומה להם ולעבודתם, חלילה. וזו לשונו הזהב 'והנה לפעמים עולה על לב האדם מה שהיצר הרע משליך במוחשבתו ואומר לו: הלא עברו רוב שנותיך אשר פגמת בהם והרבית לפשוע ואין לך שום תקנה לשוב על עונותיך. כי יכלה הזמן ותשובתך לא יכלה, ואין בכוחך לעשות תשובה כראוי על כל חטא ועון. על כן שמע לעצתי, שמח לבך ועשה מה שבכחך. הרוג בקר ושחט צאן, כי בלאו הכי כבר אבדת חלקך בעולם הבא, מאחר שקלקלת עד הנה, והוא מעוות אשר לא תוכל לתקן. כך הוא פיתוי היצר הרע הרוצה לאבד את האדם משני עולמות.

אבל החכם עיניו בראשו, ישכיל וידע כי אי אפשר לשום זרע אברהם יצחק ויעקב אשר יש להם חלק אלקי ממעל שח"ו שייאבדו ולא יהיה להם תקנה. ויאמין בדברי חכמינו ז"ל האמיתיים, שאמרו דאף אם עובר על מצות השם, מכל מקום אל יתיאש מן הרחמים. כי אף אם יגולגל אלף פעמים, מוכרח הוא לשוב ולתקן ולקיים את כל מצות ד' ודיקדוקי סופרים, כי לא ידח ממנו נדח - מה שיש לו שורש בקדושה. אף אם הוא בעמקי שאול, הקב"ה מסבב סיבות ומגלגל גילגולים עד אשר יעלה מתהומות, וכל הניצוצות הקדושות צריכין לשוב למקומן ולשורשן ולמקורן של הקדושה.

א"כ כשאדם מאמין באמונה שלימה שבוודאי הסוף יהיה שמוכרח לשוב ולהטיב ולתקן את

**על ידי 'תשובה עילאה' שהיא
'תשובה מאהבה' זוכים לכפרה'**

והנה איתא בזוה"ק (פר' ויחי ר"ט): בזו הלשון 'אמר ר' יהודה, לית לך חובא בעלמא דלא אית ליה תשובה - בר מהאי', והיינו שאין חטא בעולם שלא שייך לעשות עליו תשובה ולהתכפר עליו, חוץ מחטאים בעיני קדושה. והקשה על כך הראשית חכמה (שער הקדושה פרק יז אות טו), שהרי מובא בירושלמי (פאה פ"א ה"א) 'אין כל דבר עומד בפני בעלי תשובה', ואפילו את מנשה קיבל הקב"ה כששב בתשובה, כמובא בגמ' (סנהדרין קג.)^{טז}.

ל'תשובה עילאה'. וכן כתב החכם, כבוד הרב יהודה חלגואה ע"ה בספרו צפנת פענח, שהכוונה באמרו ש'אין לו תשובה', פירוש, שתשובתו קשה עד מאוד, ואין מספיקין בידו לעשות תשובה, מפני שצריך סיגופים הרבה וְיִלְאָה בעל תשובה ולא יעשה מה שראוי לעשות'.

ומה יעשה הרוצה לשוב אל ה', האם אבד שְׁבָרוֹ ותקוותו מה', שגם אם יתאמץ לעשות 'תשובה עילאה' - אין מספיקין בידו לעשות תשובה ולא יעשה מה שראוי לעשות.

ותירץ בזו הלשון 'ונראה לי לתרץ, שהכוונה הוא שאין הדבר תלוי בתשובה תתאה - כשאר הפוגמים שתחלתם בשובם הוא תשובה תתאה דהיינו בסור מרע, מיד הם מקובלים'. ובהמשך דבריו (שם אות טז) מפרש את דברי הזוהר שלא מועילה התשובה, וזו לשונו 'הכוונה היא, שתשובתו קשה עד שיגיע

**על ידי תשובה מאהבה נמחק
העוון מעיקרו**

אכן, מצינו בערבי נחל (פר' בחוקותי - דרוש ה) שהביא את דברי הראשית חכמה, ומבאר על פי דרכו מהי 'תשובה עילאה'. וזו לשונו 'ומכל שכן בעון זה רחמנא ליצלן שכתוב בראשית חכמה כי אינו מועיל

מעשיו, א"כ ע"י זה האדם ישום אל לבו, מה לי לסבול צער בגלגולים ולטעום טעם מיריות המוות כמה פעמים, הלא הסוף יהיה בעל כרחך שאחזור לשוב להשי"ת ב"ה לקיים התורה והמצות, מוטב שאשוב מיד בעודי בחיים חיותי ואתקן את מעשי לשוב מכל הרע אשר עשיתי ולעבוד את השם בתורה ובמצות, ומה ש[לא] יעשה הזמן יעשה השכל.

ועיקר תלוי באמונה, כשאדם מאמין בדברי חכמים שבודאי יהיה כן, אזי בא לו שמחה מזה שמאמין שיהיה דבוק בקדושה על כל פנים בסוף ויהיה עובד ד', ומתוך אמונה זו לבו מתחרט ומתלהב לצפות מתי יגיע יום ויבוא העת שאתחיל לתקן את מעשי ולשמור את מצות השם. ואז כשהוא שומר ומצפה על זה, אז נעשה משמירה זו כלי ובית קיבול, והבא לטהר מסייעין לו מן השמים (שבת קד.), וד' בעזרו ומוציא מחשבתו מכח אל הפועל שיבוא לידי עשיה'.

טז. זו לשון הגמ' 'אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מאי דכתיב (דברי הימים ב לג יג) 'וישמע אליו ויחתר לו', ויעתר לו מיבעי ליה. מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע, כדי לקבלו בתשובה, מפני מדת הדין'.

משה (פר' האזינו) בזו הלשון 'והנה מדריגה זו של 'תשובה מאהבה', לאו כל אדם זוכה לה, והוא קושי המציאות, וסתם תשובה הוא מיראה'. ועדיין ישאל הרוצה לשוב אל ה', מהי עצתו ותקוותו לשוב ולהתקרב אל ה' כבתחילה.

תשובת רבים מיראה נחשבת לתשובה מאהבה

איברא, הישמח משה מחדש בהמשך דבריו, שכשרבים עושים תשובה ואפילו מיראה, תשובתם נחשבת ל'תשובה מאהבה' - שמהפכת את הזדונות לזכויות (יומא פו:).

וזו לשון קדשו 'והנה לפי שורת הדין, השב מאהבה, מגיע לו במדה כנגד מדה שיאהבנו הבורא יתברך, ועל ידי זה הזדונות נעשו לו זכויות. מה שאין כן השב מיראה, אין מגיע לו אהבה זו בדין, ולכך אין הזדונות נעשו זכויות. והנה רבים ששבו הוא כמעט מן הנמנע שישבו כולם מאהבה, דלזה צריך אור שִׁכַּל רב, ואי אפשר שיהיו כולם במדרגה זו, ומסתמא תשובת רבים הוא מיראה.

והנה נחזי אנו, דבעושה תשובה מיראה לא נרפא העבירה, רק הוא נרפא מן העבירה, דהזדון נעשה שוגג ואינו נענש על הזדון. וגם העבירה נעשה גוף מת בלא חיות כנודע, אבל לא נרפא. אבל בעושה 'תשובה מאהבה', הרי נרפא העבירה, כי הזדון נעשה זכות והרע נעשה טוב.

תשובה תתאה רק 'תשובה עילאה', אולי דרוצה לומר תשובה מאהבה, ועיין שם¹⁷.

ובביאור הדברים מדוע 'תשובה מאהבה' מועילה לכפרה, נראה לבאר עפ"י המובא בפרי הארץ (פר' כי תבוא ד"ה וזהו שאמרו) בזו הלשון 'וזהו שאמרו רז"ל (ראש השנה יז). 'כל המעביר על מדותיו מעבירין ממנו כל פשעיו'. שכן בלשון 'מעביר ראשון ראשון', אמרו רז"ל (שם) 'ועוון עצמו אינו נמחק', מפני היותו עדיין מתחיל ומעביר על מדותיו שלא לעשות כמעשיהם, אבל עדיין המדה עצמה לא נמחקה מאתו - לשרש אחריה. לכן מדה כנגד מדה 'מעבירין' לו פשעיו והעוון אינו נמחק, עד שיגמור תשובתו הרמתה¹⁸ - לעקור המדה מעיקרה מלהשתמש בה בגשמיות - בלתי לה' לבדו, זהו הנקרא תשובה שלימה, באותו פרק, באותו מקום וכו', כי כל אופני חמימות חשק מידתו שהיה מגושם תחילה, השיב לה' את כל עיקרה. ולא עוד, אלא שהגדיל מדתו לה' ותוקף וחמימות חוזק אש האהבה אליו ית', עד כי אהבתו יתברך מכבה עבירה - אש אהבת היצר הרע, שאפילו אם יזדמן לו באותו פרק באותו מקום, אינו חושק בה מפני אהבתו ית', זו היא 'תשובה מאהבה' שזדונות נעשו זכויות, בודאי לא יחשוב ה' לו עון אשר חטא, והעוון עצמו נמחק מעיקרו¹⁹.

אמנם לבוא ל'תשובה מאהבה' כפי מה שמבאר הפרי הארץ, אין זה פשוט כלל ועיקר, וכפי שמצינו בישמח

17. וכן מצינו בבני יששכר (מאמרי חודש ניסן מאמר ג - שבת הגדול אות ד) שכתב שתשובה עילאה היא תשובה מאהבה.

18. רצונו לומר הרמתה של המידה.

ונראה לומר, שהאחדות שהיתה ביניהם כמובא בתנא דבי אליהו (פר' כא) 'שנתקבצו וישבו עד שהיו כולם באגודה אחת וכתרו ברית שיעשו גמילות חסדים זה עם זה', גרמה שתחשב תשובתם מיראה לתשובה מאהבה - כדברי הישמח משה, ובה תיקנו את חטאי הראשונים², והפכו את הזדונות לזכויות, כמבואר.

וירא אלקים וכו' וידע אלקים

מצינו בקדושת לוי (פר' שמות ד"ה וזהו וירא) שכתב 'וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים' (שמות ב כה). כלומר, שראה שיהיו בני ישראל שיקבלו התורה, הגם שכעת 'הללו עובדי עבודה זרה' (שמות רבה כא ז, וזה"ק ח"ב קע:). 'וידע' הוא לשון התחברות^{3א}. וזהו 'וידע אלקים', שהתחבר

והיינו אמרו ית' בתשובת הרבים (הושע י ה) 'ארפא משובתם' דייקא, כי נעשו זכות, ואף ששבים רק מיראה ואינם מגיעים אהבת הבורא, מן הדין לעשות הזדונות זכויות כנ"ל, מכל מקום 'אוהבם נדה' (שם) - אף שאין מגיע להם, כי נפישו זכותיה דרבים, והוא נכון בס"ד^ט.

יוצאי מצרים ישבו כולם באגודה אחת

מצינו במדרש רבה (פר' שמות א לו) שישראל עשו תשובה במצרים, וזו לשון המדרש 'ורבנן אמרי, 'וירא אלקים' (שמות כב ה), שעשו תשובה הבינונים, וגם הרשעים הרהרו לעשות תשובה, דכתיב (שיר השירים ב ג) 'התאנה חנטה פגיה'. 'וידע אלקים', שאפילו אחד בחבירו לא היה יודע אלא הקב"ה לבדו, וזה מכוון את לבו וזה מכוון לבו ועושי תשובה'.

ט. בראשית דבריו, תמה על מה שזדונות מתהפכים לזכויות, וזו לשונו 'יש להבין איך מזדונות נעשו זכויות, הלא די לפטור בלא כלום, ולמה עוד יהיה חוטא נשכר'. ותידין וביאר בזה, דהנה יודע אמרם (אבות פ"ד מ"א) 'כל העושה עבירה, קונה לו קטגור אחד'. ופירשו בזה, שהוא מלשון (בראשית יד יט) 'קונה שמים וארץ', כלומר, שמהעבירה נברא משחית ומזיק ר"ל, והוא הקטגור. אך בעת שעושה 'תשובה מאהבה', זדונות נעשים לו זכויות, דהיינו אותם מלאכים שנבראו מחטאו, מתעלים אל הקדושה ונעשים מלאכים קדושים - כמו המלאכים שנעשים ממצוות. והביאור בזה על דרך מה שנאמר (תהלים קכא ה) 'ה' צלך', שכמו שהצל עושה כל מה שהאדם עושה, כך כביכול הקב"ה עושה לפי מה שהאדם עושה, וכמובא בגמ' (מגילה יב:) 'שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו'.

ועל פי זה תבין, כי בזמן שעובד מאהבה ואוהב את השי"ת בכל לב ובכל נפש, אם כן השי"ת אוהבו אהבה עזה ומראה נגדו פניו שוחקות כדרך אוהב לאהוב. והנה כתיב (משלי טז טו) 'באור פני מלך - חיים', אם כן אז נמשך חיות רוחניות ממקור החיות, ובו נעשו מלאכים קדושים, כי נמשך להם חיות ממקור הקדושה, והבן זה, כי הוא נכון ואמת בס"ד'.

כ. כמובא בפרי עץ חיים (שער כא - שער חג המצות פרק א), שתכלית ירידת בני ישראל למצרים היתה כדי לברר את הניצוצות הק' שנפלו בימי אדם הראשון ונימוחו במבול, והתגלגלו אצל דור הפלגה ואף הם חטאו, עד שיירדו ישראל למצרים ובררו אותם והעלו אותם אל שורשם.

כא. מלשון (ד כה) 'וידע אדם את חוה'.

והעלאתם מטומאת במצרים אל מקור הקדושה.

וכשנתעורר לעבודת הימים, עלינו ללכת בדרכי אבותינו, להתאחד באגודה אחת כיוצאי מצרים שכרתו ברית אהבה וידידות – לגמול חסד אחד עם חברו ולשמור את בריתו של אברהם אבינו, ובזכות זה נזכה ל'כח הרבים' אשר תשובתם מיראה נחשבת לתשובה מאהבה – שהיא ה'תשובה עילאה' שמועילה לכפרה, ועל ידי כך יתקרב הגואל, ויקרב פזורינו מארבע כנפות הארץ.

כביכול את עצמו במעשיהם הטובים שיעשו בני ישראל, ובמעשיהם הרעים שיעשו לא התחבר את עצמו חס ושלום'.

והנה לפי האמור שבני ישראל עשו תשובה בהיותם במצרים, ובזכות אחדותם זכו שתהיה תשובתם נחשבת לתשובה מאהבה, א"כ יש לומר שהתחברותו של הקב"ה עמהם לא היתה רק בגלל העתיד – שיקבלו את התורה ויעשו מעשים טובים, אלא בגלל שזדונותיהם התהפכו לזכויות מכוח תשובתם, ואף בזכות תיקון הנשמות

חוקים להורותם

הלכות והליכות

מתוך שיעורי ההלכה,
והוספות פסקים בעל פה
שנמסרו מפי הגאון
רבי שמעיה לעזר של"ט"א

הלכות כיבוד אב ואם (ה)

הלכות כיבוד אב ואם (ה)

[שו"ע יו"ד סי' ר"מ]

איזהו מורא

א. ת"ר איזהו מורא, לא עומד במקומו, ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו, ולא מכריעו. [קידושין ל"א ע"ב]. וברמב"ם בסהמ"צ (מצוה רי"א) "היא שציונו לירא מאב ואם והוא שיתנהג עמהם כמנהג מי שהוא ירא ממנו שיענישהו כמו המלך וכו'. ובספר חרדים (מ"ע מה"ת התלויות בלב אות כ"ו) כתב וז"ל, מפני ציווי ה' ידמה אותם בעיניו כמלך ומלכה ויפחד וירעד מאד מלעבור על רצונם, אלא כל אשר יצו שניהם או אחד מהם יהיה הדבר בעיניו דבר מלך ושלטון לא יטה ימין ושמאל, דלא שייך לשון מורא אלא באדון או מלך על עבדיו וכו', כללו של דבר יתנהג עמהם כמו שהיה מתנהג עם מלך בשר ודם שירא מאד פן יתנו ראשו וכו"א עכ"ל.

לא עומד במקומו

ב. מבואר בשו"ע דדין לא עומד במקומו כולל בתוכו ב' ענינים², [א] שלא יעמוד במקום המיוחד לאביו לעמוד ולהתפלל ור"ל דהיינו דוקא במקום הקבוע לאביו לעמידה ולא שעומד שם לפעמים דרך עראי, [ב] שלא יעמוד במקום המיוחד

א. וכתב בספר פלא יועץ ערך מורא "וראיתי בני עליה והנם מועטים שיהא להם מורא האב ואם, אם לא כשהם יראים שיכו במקל על קדקדם, אבל כשהם קצת גדולים פורקים עול, ולא עבדי אחד מיני אלף ממאי דמבעי להן למיעבד, אוי לבנים מיום הדין כי בודאי האלוקים יביא במשפט, על כן מי האיש החפץ חיים יאזור כגבר חלציו וכל אשר בכוחו לעשות מה שמוטל עליו יעשה". ועיי"ע בהעמק דבר להנציב עה"כ "איש אמו ואביו תיראו" דר"ל אפילו איש מצויין וגדול במעלה מאביו ואמו, ובמקו"א כתב דלישנא דאמו ואביו משמע אפילו הוא בן יחיד להם והם מגעגעים עליו ביותר אפילו הכי ינהג בהם מנהג מורא.

ב. ובמאירי על דברי הגמ' 'לא עומד במקומו' גרס 'אינו עומד בפניו', ועיי' בשו"ת שבה"ל ח"ב סי' קי"א דר"ל שלא יעמוד לילך מאביו בלא שיתן לו אביו רשות לכך.

לו לעמוד בסוד זקנים עם חביריו, ונראה דר"ל שלא יעמוד לומר את דעתו במקום אביו שמראה בזה כאילו הוא שוה ערך לו ויכול ליעץ ולכוין נכונה כאביו.¹

עמידה בתפילה לצד אביו

ג. בשו"ע או"ח סי' צ' סכ"ד איתא שאסור להתפלל בצד רבו, והטעם כי הוא יוהא שמראה בזה שהוא שוה לרבו, ובמ"ב שם סקע"ג הביא מספר חיי"א דהוא הדין לגבי אביו שאסור לעמוד בתפילה לצידו.

לא ישב במקומו

ד. אסור לישב במקום המיוחד לאביו לישב שם - הן בביתו שיושב בראש השלחן במקום המיועד לאביו, והן בביהמ"ד אם יושב במקום המיוחד לאביו, והן בכל מקום המיוחד לאביו כיו"ב. והסכמת פוסקי זמנינו שאם יש לאביו כסא המיוחד לישב עליו גם זה הוא בכלל האיסור דלא ישב במקומו ואף שנוטל את הכסא ויושב עליו במקום אחר.² ויש לעיין אם שרי לישב במקום המיוחד לאביו בחנותו.³

לעמוד ולישב במקומו לאחר מיתתו

ה. איסור זה שלא לעמוד ולישב במקומו הוא רק בימי חייו אבל לאחר מיתתו לית לן בה, ואדרבה הוא כבוד לאב שבנו יורשו וממשיך דרכו ומפעליו.⁴

ג. ומיהו מט"ז סק"ב נראה שפירש הדברים כפשוטם והיינו שלא יעמוד באותו מקום שעומד אביו ליתן עצה ואפילו אם עומד שם לבדו דעצם העמידה במקום המיוחד לאביו ג"כ אסורה.

ד. ובילקוט מעם לועז הוסיף לחדש שאף אסור לישן על מיטת אביו, וזה היה חטאו של ראובן ששכב על מיטתו של אביו.

ה. די"ל שאין זה נחשב מקום המיוחד 'לאביו' רק למוכר או לפקיד שיושב שם, ואלא שעל דרך כלל אביו הוא המוכר או הפקיד, וכאשר יושב במקומו אינו יושב על מקום אביו רק שעכשיו הוא המוכר או הפקיד, ומיהו אם אביו מנהל ויש לו אופי"ס המיוחד לו לרוב חשיבותו בודאי שאסור לו לישב שם, ועיי' בערוה"ש.

ו. תנור"י הזקן קידושין ל"א ע"ב, וכן נקטו כמה אחרונים וראיתם דכלפי הדין שלא יקראנו

לא יסתור את דבריו

ו. איסור סתירת דבריו כולל בתוכו ב' ענינים, [א] באופן שהוא בעצמו חולק וסותר את דברי אביו, [ב] באופן שנחלק אביו עם אחר והוא אומר שנראין ומסתברין דברי האחר יותר מדברי אביו. ונחלקו הפוסקים בדין זה אם הוא דוקא בפניו או אפילו שלא בפניו – דדעת הדרישה והש"ך דאיסור זה הוא אף שלא בפניו, ואילו דעת הט"ז והחיי"א דשלא בפניו שרי אף לחלוק על אביו^ו, ומיהו הסכמת הפוסקים דכל זה הוא דוקא בחייו אבל לאחר מיתה ליתא לאיסור דלא יסתור את דבריו^ז.

ולא יכריע את דבריו

ז. כשם שאסור לסתור את דבריו כך אסור ג"כ להכריע את דבריו, והיינו באופן שנחלק אביו עם אחר ורוצה הבן להכריע כדעת אביו ולומר נראין דברי אבא, והטעם דאית ביה משום זילותא שמשוה עצמו לאביו שהוא כדאי להכריע. איסור זה נוהג רק בפניו. [לבוש ס"ב]

סתירת והכרעת דבריו בד"ת ובמילי דעלמא

ח. יש שכתב לחדש שכל האיסור לסתור ולהכריע את דבריו הוא רק בד"ת ולא במילי דעלמא, ויש הסוברים להיפך דהיינו דוקא במילי דעלמא ולא בד"ת, והסכמת הפוסקים שאין לחלק בזה בין ד"ת למילי דעלמא^ט.

וז"ל החזו"א (קידושין ל"א ע"ב) "ולא סותר דבריו נראה דוקא בלשון החלטה אבל לטעון בסברא ולהקשות שרי, שהרי כל התלמידים דנו בפני רבם וסותרו

בשמו כתב השו"ע דהוא נוהג בין בחייו ובין במותו ומשמע דהא מיהא שאר דיני מורא אינו נוהגים אלא בחייו.

ז. וראיית הט"ז מהטור שחולק כמה פעמים על דברי אביו הרא"ש, ועיי"ב להלן.

ח. עיי' תור"י הזקן קידושין ל"א ע"ב, וש"ך סי' רמ"ב סק"ג וברכ"י שם ותשו' הרדב"ז ח"א סי' תצ"ה.

ט. עיי' צפנת פענח להראגוטשובער עה"כ "לא כן אבי כי זה הבכור" דקשה איך סתר יוסף את דברי אביו וע"כ דבמילי דעלמא שרי [ויש לדחות שהרי בודאי רצון אביו שיעמידו על טעותו, ועוד שהרי אמר אבי דרך כבוד וכל שאומר דרך כבוד אין בזה משום לא יסתור את

דבריהם, וכמו ר"ע לפני ר"א פסחים ס"ט א' והרבה כיו"ב, ואפילו לחלוק בסברא בל' החלט שלא בפניו מותר דהא פליג רבי ארשב"ג וכמש"כ הגר"א סי' ר"מ סק"ג ודלא כש"ך שם, ולא מסתבר דכולם מחלו לבניהן ולתלמידיהן שאין ראוי לעשות כן".

איסור קריאת והזכרת שמם

ט. אסור לקרוא לאביו ולאמו בשמם, וכן אסור להזכירם בשמם כאשר מדבר אודותם - בין בפניהם או שלא בפניהם, ובין בחייהם או לאחר מותם, ונחלקו האחרונים באופן שמוסיף תואר כבוד לשמם^א, וההוראה בזה למעשה דבמקום שאין צורך יחמיר שלא להזכיר את שמם אבל במקום הצורך יש להקל, וכן המנהג כשקורא את אביו לעלות לתורה שאומר יעמוד אבי מורי ר' פלוני ולפי שצריך להזכיר את שם אביו וגם מוסיף לו תואר כבוד אבי מורי ר'^ב, וכמו"כ מקילים באופן ששואלים אותו בן מי הוא שעונה בן ר' פלוני אני^ג.

הזכרת שמם דרך כתיבה

י. ביש"ש (קידושין סי' ס"ה) כתב להסתפק גבי הזכרת שמו אי שרי דרך כתיבה^ד, ומ"מ כל שכותב את שמו דרך כבוד לכו"ע שפיר דמי^{טו}.

[דבריו], ועיי' ברעק"א בשם באר שבע לאידך גיסא, ובחיי"א כלל ס"ז שאין לחלק בזה בין ד"ת למילי דעלמא וכ"ה בערוה"ש.

י. וכע"ז בפ"ת בשם ספר עצמו".

יא. דהנה בסי' רמ"ב סט"ו פסק הרמ"א להקל גבי רבו להזכירו בשמו כאשר מוסיף לו תואר כבוד, וכתב הש"ך שם דזהו דוקא שלא בפניו, אבל הרעק"א והפר"ח שם נחלקו על הש"ך וראייתם מ"אדוני משה כלאם" (במדבר י"א כ"ח), וכתב בביאור הגר"א שם דהוא הדין לגבי אביו, ואולם ביש"ש קידושין סי' ס"ה כתב דהיתר זה מצינו רק לגבי רבו ולא באביו.

יב. שו"ת ארץ צבי סי' צ"ז.

יג. פ"ת סק"ב.

יד. וזהו אף למ"ד כתיבה לאו כדיבור דמי.

טו. וראיה מהטור שהזכיר בהרבה מקומות את אדוני אבי הרא"ש ולפעמים שמזכירו בשמו המלא.

לקרוא לאחרים ששם כשם אביו

יא. אסור לקרוא לאחרים בשם כשם אביו, והטעם לפי שיסברו שהוא קורא לאביו^{טז}, וזהו דוקא בפני אביו אבל שלא בפניו שפיר דמי, ובמה דברים אמורים בשם המצוי שאינו פלאי אבל בשם פלאי אסור לקרות לאחרים אפילו שלא בפניו ולפי שעדיין יסברו שמזכיר שם אביו^{יז}.

טז. וכ' באג"מ יו"ד ח"א סי' קל"ג דלפי"ז אם הוא באופן שאין מקום לטעות שקורא לאביו שפיר דמי, וכגון באופן שכולי עלמא רגילים לקרות לאביו בשם ר' פלוני, ואף אם אחרים יקראו בשם האב לא יטעה האב לחשוב שקוראים לו בשמו, דאז שפיר דמי אף להבן לקרות לאחרים ששם כשם אביו ואפילו בפניו.

יז. וידוע שמנהג החזו"א היה לשנות את שם של בני משפחתו שנקראו ע"ש אביו "שמריהו יוסף", ולפי שחשש שהשם 'שמריהו יוסף' הוא שם פלאי ואסור לקרותו אפילו שלא בפניו ולאחר מיתתו.

